

Kwartaalblad van het Europese programma LEADER II

LEADER II

magazine

LEADER magazine [janvier-février-mars 1998] - chaussée St-Pierre 260, B-1040 Bruxelles - Bureau de dépôt Bruxelles X

Winter 97-98 nr. 16

Speciaal LEADER Colloquium

Naar een nieuw Initiatief
voor plattelandsontwikkeling
800 leaders spreken zich uit

LEADER II in actie

Land: Spanje
Verwezenlijkte actie: CD en cassette “Concierto para Grullas, Grallas y Grillos”
Kosten: 11 540 ECU
EU: 900 ECU
Andere overheidsfondsen: 1 025 ECU
Privé: 9 615 ECU

“Ons LEADER-programma is sterk gericht op het benutten van de lokale culturele en natuurlijke bronnen. Daarom hebben we de productie van een CD en een cassette door de groep Lahiez gefinancierd. Deze groep heeft een concert gecomponeerd dat geïnspireerd is op de fauna en de flora van het meer van Gallocanta dat in ons gebied ligt. Dit werk is een harmonieuze melange van muziek en geluidseffecten, dat ook wordt gebruikt ter ondersteuning van een diashow over trekvogels, met name de Europese kraanvogel, waarvan er ongeveer zestigduizend de herfst en winter in Gallocanta doorbrengen. Door middel van deze uitgave willen we dit natuurgebied van internationaal formaat onder de aandacht brengen, zowel bij de lokale bevolking als buiten ons gebied.”

Joaquín Lorenzo Alquezar
LEADER-verantwoordelijke

Land: Frankrijk
Verwezenlijkte actie: opleiding van gidsen voor rondleidingen langs het erfgoed en de omgeving
Kosten: 215 000 ECU
EU: 150 500 ECU
Andere overheidsfondsen: 64 500 ECU

“In La Réunion willen de toeristen tegenwoordig meer dan op het strand liggen of door de bergen trekken; ze willen ook het culturele, natuurlijke en economische erfgoed door de ogen van de bewoners leren kennen. Op basis van die vaststelling en van onze ervaring met opleidingen en activiteiten voor de bevolking hebben we in 1995 en 1996 een opleiding tot PEI-gids (Patrimoine et Environnement de notre Ile) gegeven. De jonge plattelandsbewoners die in een economisch zwakke positie verkeerden, kregen 1 500 uur opleiding, waarmee ze het gidsen konden professionaliseren en rondleidingen langs de specifieke elementen van de kleine plattelandstreken van La Réunion konden opstellen: manier van leven, oude en moderne geschiedenis, mondelinge traditie, natuurlijk milieu, lokale economie, enz. Van de 27 stagiaires die een diploma kregen, zijn er al tien in bedrijf en vijf anderen bevinden zich in de startfase.”

Bernadette Robert,

Land: Portugal
Verwezenlijkte actie: Ecomuseum voor papier
Kosten: 36 159 ECU
EU: 19 887 ECU
Privé: 16 272 ECU

“De ‘Molen van de dikke eik’ (Moinho da Carvalha Gorda) is uniek in Portugal. Het is een klein bedrijf dat met behulp van zachte technologie een gamma producten (etuis, foedralen, aktentassen, enveloppen, enz.) maakt in katoen-, vlas- en henneppapier. Onze lokale actiegroep steunt de oprichting van een “Ecomuseum voor papier”, net naast het bedrijf, dat alle fases en technieken van de papierproductie uitlegt en tegelijkertijd de promotie van de Lafões-streek uitdraagt.”

Rosa Maria Lopes Marques,
LEADER-verantwoordelijke

Land: Duitsland
Verwezenlijkte actie: “Finse week”
Kosten: 6 000 ECU
EU en andere overheidsfondsen: 3 000 ECU
Privé: 3 000 ECU

“Onze groep heeft dit jaar een “Finse week” georganiseerd, in samenwerking met twee Finse LAG’s, North Satakunta en South-West Finland Riverside. Meer dan 3 500 bezoekers hebben een gedeelte van het Finse platteland kunnen ontdekken, met name door een tentoonstelling van lokale producten. Naast de mogelijkheid een Duits-Fins samenwerkingsproject over toerisme en lokale producten uit te werken, bood dit evenement ook de gelegenheid om LEADER en onze eigen acties beter bekend te maken bij de bevolking.”

Walter Reuter,
LEADER-coördinator

**Plattelandsontwikkeling
in de periode 2000-2006: het colloquium
bekrachtigt de rol van LEADER.....4**

Commissielid Franz Fischler maakte gebruik van het colloquium om aan te kondigen dat hij een nieuw communautair Initiatief voor plattelandsontwikkeling zal voorstellen, gebaseerd op de uitdieping van de belangrijkste principes van LEADER.

**272 bijdragen: een duidelijke boodschap
voor de toekomst van de
plattelandsontwikkeling in Europa..... 10**

De Europese synthese van de schriftelijke bijdragen die kort voor het colloquium werden ontvangen, vormt een duidelijke boodschap aan de Commissie en de Europese Unie in het algemeen.

**Stands, ontmoetingspunten, forums,
het "cyberplatteland"...
Een interactief colloquium..... 14**

Naast de plenaire vergaderingen en de werkgroepen bestond het LEADER Colloquium uit een groot aantal activiteiten die aandacht schonken aan het levendige, ondernemende en gastvrije Europese platteland.

**Transnationale samenwerking:
een hogere versnelling 16**

Het colloquium was een unieke kans om de ongeveer achthonderd LEADER-begunstigden persoonlijk te ontmoeten en het transnationale samenwerkingsaspect van het Initiatief echt op gang te brengen.

**De LEADER-methode in al haar facetten:
Werkgelegenheid, levenskwaliteit,
lokale democratie, subsidiariteit,
vernieuwing, netwerken 18**

Elk van de zes thematische workshops van het colloquium heeft aangetoond dat de LEADER-methode, zelfs al "verstoort" ze soms bepaalde institutionele praktijken, een behoorlijk adequaat antwoord biedt op de grote uitdagingen in de plattelandswereld.

800 LEADERS drukken zich uit..... 32

Na de voorstelling van de samenvatting van de 6 workshops van het colloquium tijdens de laatste plenaire vergadering van 11 november 1997, sloot Heino von Meyer zijn voordracht af met een tekst die als verklaring kan dienen.

**Voor een nieuw Gemeenschapsinitiatief
voor de ontwikkeling van het platteland 36**

Slottoespraak van Dhr. Franz Fischler, Lid van de Europese Commissie, belast met de landbouw en de plattelandsontwikkeling.

In 't kort...

Yves Champetier, Directeur,
Europees LEADER-Observatorium

Dit zestiende nummer van LEADER Magazine vormt in zekere zin het "verslag van het LEADER II Colloquium". Dit grootschalige evenement vond precies een jaar na de Conferentie van Cork over plattelandsontwikkeling plaats en bracht meer dan 1 200 mensen bij elkaar, waaronder ongeveer 800 verantwoordelijken van lokale actiegroepen en andere organisaties die bij LEADER betrokken zijn.

Dit door commissielid Franz Fischler georganiseerde colloquium droeg de titel "Naar een nieuw Initiatief voor plattelandsontwikkeling: 800 leaders spreken zich uit" en had drie doelstellingen: alle LEADER II-begunstigden voor de eerste keer bijeenbrengen, nadenken over een nieuw communautair Initiatief voor plattelandsontwikkeling en de uitwisselingen en transnationale samenwerking tussen plattelandsgebieden stimuleren.

De eerste doelstelling was al ruimschoots voor de opening van het colloquium bereikt, aangezien het merendeel van de huidige begunstigden van LEADER II, waaronder zich veel nieuwe LAG's bevinden, al meteen na de aankondiging van de ontmoeting hun komst hadden bevestigd.

Wat de transnationale samenwerking betreft, heeft het colloquium daadwerkelijk, om een titel van een artikel uit dit nummer te gebruiken, de overschakeling naar "een hogere versnelling" mogelijk gemaakt. Concreet zou de "Samenwerkingsruimte", waar LEADER-begunstigden eventuele potentiële partners persoonlijk konden ontmoeten en leren kennen, nu al tot meer dan honderd samenwerkingsprojecten kunnen leiden. Dit nieuwe aspect van LEADER staat dus vanaf nu goed op de rails.

De discussie over het nieuwe communautaire Initiatief leidde dan weer tot boeiende debatten, waarvan commissielid Fischler in zijn eindtoespraak de belangrijkste punten heeft besproken: het toekomstige Initiatief, dat zou kunnen worden uitgebreid naar alle plattelandsgebieden van de Unie, moet de principes van dit "laboratorium van plattelandsvernieuwing" dat LEADER is, verstevigen en verdiepen en zorgen voor vereenvoudigde manieren van uitvoering.

Dit colloquium was dus een groot succes en ik maak graag gebruik van deze "Enkele woorden" om alle deelnemers en sprekers die hebben bijgedragen tot het slagen van deze onderneming te bedanken. In navolging van commissielid Fischler wil ik in het bijzonder de ongeveer 300 "LEADER's", lokale actiegroepen en LAG-besturen en -verenigingen bedanken die ons hun opvattingen over LEADER en hun voorstellen voor de toekomst hebben gestuurd. Maar naast het grote succes moet dit colloquium met name een nieuwe fase markeren, die in het teken zal staan van een nog hogere inzet van de verschillende partners van het Initiatief – van lokaal niveau tot Europees netwerk –, een uitdieping van het tijdens de afgelopen zeven jaar verrichte werk en de veralgemening van deze benadering voor alle gebieden van de Unie en geleidelijk voor de landen betrokken bij de uitbreiding.

Ten slotte is dit colloquium een aanmoediging voor alle mensen die in het veld, in vaak moeilijke omstandigheden, nieuwe banen en nieuwe activiteiten creëren en zich inzetten voor een nieuwe toekomst voor het Europese platteland. <

Plattelandsontwik in de periode 2000 Het colloquium bekrachtig

Naast de mogelijkheid tot uitwisselingen en aanzetten tot samenwerking was het colloquium van Brussel een echte bekrachtiging van de rol die LEADER in de ontwikkeling van het Europese platteland speelt. De initiatiefnemer van deze bijeenkomst, commissielid Franz Fischler, kondigde aan dat hij voor het programma 2000-2006 een nieuw communautair Initiatief voor plattelandsontwikkeling zal voorstellen, gebaseerd op de uitdieping van de belangrijkste principes van LEADER.

*Dhr. Franz Fischler,
Europees Commissaris
belast met
de Landbouw en de
Plattelandsontwikkeling*

ontwikkeling 2000-2006 de rol van LEADER

“Dit colloquium vormt voor mij het onbetwistbare bewijs dat het communautaire Initiatief LEADER in staat is het platteland te mobiliseren.” Met deze woorden opende commissielid Franz Fischler voor meer dan 1200 “plattelandsontwikkelaars” uit 27 landen de discussie tijdens de eerste plenaire vergadering van het colloquium in Brussel.

Die mobilisering was de dag daarvoor, zondag 9 november, al duidelijk, toen meer dan 1000 mensen deelnamen aan de Ontmoetingspunten, Forums, Samenwerkingsruimte, Tentoonstelling, enz. die tijdens de eerste dag waren georganiseerd om het ijs te breken en op een gezellige manier de achtergrond en de projecten van de ongeveer 800 aanwezige LEADER-verantwoordelijken te ontdekken (zie het artikel “Een interactief colloquium”). Maar op maandag 10 november begon de fundamentele discussie over het toekomstige communautaire Initiatief. Eerst overliep de voorzitter van het colloquium, José Manuel Silva Rodriguez, adjunct-Directeur-Generaal van DG VI, de doelstellingen van deze ontmoeting: alle LEADER-begunstigden voor de eerste keer bijeenbrengen, de transnationale samenwerking tussen de plattelandsgebieden stimuleren en nadenken over het toekomstige communautaire Initiatief voor plattelandsontwikkeling. Daarna opende commissielid Fischler de discussie. Hij wees op het succes van LEADER I en de nog ambitieuzere omvang van LEADER II (821 geïnventariseerde begunstigden in november 1997): *“De grotere omvang van LEADER II is een vooruitgang. Het communautaire Initiatief is geëvolueerd van een projectconcept naar een programmaconcept. LEADER is groter geworden; daardoor zijn tevens de verhoudingen veranderd.”* Ook besteedde Fischler aandacht aan de startproblemen van het Initiatief: *“Een formelere procedure heeft voordelen, maar ze kan eveneens leiden tot een omvangrijkere bestuurlijke organisatie en tot vertragingen. We zijn ons terdege bewust van deze moeilijkheden en we moeten daaruit allemaal zoveel mogelijk lessen voor de toekomst trekken. Ik denk dat we vandaag kunnen zeggen dat de motor, na enkele startproblemen, loopt.”*

Uitgaande van het Cohesierapport uit 1996 wees Fischler vervolgens op de voortdurende economische kwetsbaarheid van de meeste plattelandsgebieden (demografische achteruitgang, hoge werkloosheid, BNP en inkomen per inwoner acht tot dertig procent lager dan het nationale gemiddelde), zelfs van de gebieden die in de dynamischere regio's liggen. Op grond daarvan constateerde hij dat *“geen enkel plattelandsgebied zijn ontwikkelingsmogelijkheden ontnomen mag worden. Als we het platteland tot een sociaal model willen maken, dan moeten we consequent alle economische en sociale functies activeren.”*

Daarna plaatste Fischler het colloquium tegen de achtergrond van Agenda 2000 (zie kader): *“In Agenda 2000 presenteert de Commissie haar voorstellen voor de toekomst van Europa. Ze ontvouwt daarin de te volgen strategie voor de uitbreiding en geeft aan hoe het huidige communautaire beleid uitgediept kan worden om het globale karakter van de Unie te versterken. De essentiële elementen van deze uitdieping zijn het toekomstige gebruik van de Structuurfondsen en de richting van een nieuwe hervorming van het beleid inzake landbouw en plattelandsontwikkeling. Tevens is het noodzakelijk de communautaire Initiatieven te hervormen. De Commissie stelt voor deze Initiatieven, waarvan er nu dertien zijn, vanaf het jaar 2000 te verminderen tot drie. (...) Een van de drie behouden Initiatieven moet gericht zijn op de ontwikkeling van plattelandsgebieden. In de toekomst zullen deze drie Initiatieven beschikken over vijf procent van de middelen die in het kader van de Structuurfondsen beschikbaar zijn.”*

Na deze eerste toespraak van Franz Fischler presenteerden Yves Champetier en Gilda Farrell (Europees LEADER-Observatorium) de Europese synthese van de schriftelijke bijdragen over de bepaling van het toekomstige communautaire Initiatief (zie betreffend artikel). Deze synthese werd gevolgd door een gesprek tussen commissielid Fischler en zes verantwoordelijken van LEADER-groepen (zie kader p. 12).

Van LEADER I naar LEADER II

Het tweede gedeelte van de eerste plenaire vergadering was gewijd aan een evaluatie van LEADER. Laurent Van Depoele, directeur Plattelandsontwikkeling bij DG VI, presenteerde een "momentopname van de uitvoering van LEADER", waarbij hij zich vooral baseerde op de eerste ex-post-resultaten van de evaluatie van LEADER I door een groep onafhankelijke deskundigen. Het definitieve rapport daarvan zal binnenkort worden gepubliceerd. We kunnen constateren dat LEADER I een succesverhaal is, ondanks het feit dat veel van de 217 programma's onvoldoende gediversificeerde acties bevatten (*"veel LAG's hebben het toerisme overgewaardeerd en de steun aan kleine ondernemingen ondergewaardeerd"*).

LEADER I kende een grote deelname van vrouwen aan het ontwikkelingsproces van het platteland, een sterke aanwezigheid van verenigingen (*een derde van de LEADER I-groepen had een verenigingsstatuut*), een concretisering van de "bottom-up"-benadering van ontwikkeling en de oprichting van bredere lokale samenwerkingsverbanden en talloze plattelandsnetwerken. Wat werkgelegenheid betreft, schat men dat ongeveer 30 000 banen zijn gecreëerd of behouden door LEADER I, waarvan 1 500 binnen de lokale actiegroepen.

Na de presentatie van het Europese Observatorium en de activiteiten van het LEADER Netwerk door Yves Champetier, gaf John Bryden, hoogleraar plattelandsontwikkeling aan de universiteit van Aberdeen en hoofd

van de themagroep "Prospective" van het Europese LEADER-Observatorium, een samenvatting van de belangrijkste uitdagingen waarmee het Europese platteland wordt geconfronteerd. Hij benadrukte vooral de noodzaak tot een aanpassing van de steunmaatregelen aan plattelandsontwikkeling, met de volgende doelstellingen: de overgang van een marktbeleid ten aanzien van landbouw naar een ontwikkelingsbeleid ten aanzien van het platteland; het concept van duurzame ontwikkeling vertalen op het terrein, niet alleen gericht op het milieu, maar ook op de economische en sociale aspecten; een "landbouwperspectief" op de lange termijn ontwikkelen; nieuwe vormen van interventie ten voordele van plattelandsgebieden formuleren; een nieuwe rol voor de Unie, de Lidstaten, de regio's en de lokale overheden definiëren; flexibele en aan de verschillende contexten aangepaste antwoorden vinden binnen de uitgebreide Unie; ten slotte uit al deze uitdagingen de juiste lessen voor LEADER trekken.

Michael Mernagh, van de LAG Wexford (Ierland), vergeleek deze perspectieven met de verwachtingen van de pas opgerichte Europese LEADER Vereniging voor Plattelandsontwikkeling (ELARD): een nieuwe optiek en een nieuw samenlevingsmodel voor het Europese platteland ontwikkelen; het programma-aspect van LEADER ontwikkelen en consolideren (LEADER is niet de enige financieringsbron); een geïntegreerde benadering van plattelandsontwikkeling bevorderen; het oprichten van netwerken van LAG's stimuleren; zorgen voor een grotere flexibiliteit binnen LEADER zodat acties die innoverender

en op lokaal niveau beter geïntegreerd zijn, voorrang krijgen.

Deze eerste plenaire vergadering werd besloten met een vragenuurtje voor de zaal. De vragen hadden vooral betrekking op manieren om de bureaucratie te vermindere(n), meer autonomie voor de LAG's, meer aandacht voor het milieu-aspect van de gevoerde acties en de mogelijke invloed van Agenda 2000 op de plattelandsontwikkeling en op LEADER: vermindering van het aantal Structuuroelstellingen en betrokken gebieden, bron en hoogte van financiering en de vraag of alle plattelandsgebieden voor LEADER in aanmerking komen of enkel de gebieden van de toekomstige Doelstellingen 1 en 2.

Van LEADER II naar LEADER III

Na de synthese van de werkgroepen door Heino von Meyer (zie betreffend artikel), erkende Guy Legras, Directeur-Generaal van DG VI, dat LEADER *"één van de te zeldzame Europese beleidsinstrumenten is die op lokaal niveau een positief beeld van Europa geven"*.

Deze vaststelling werd impliciet of expliciet bevestigd door de zes getuigenissen die volgden.

Giuliano Vecchi, van de LAG Antico Frignano (Italië), onderstreepte met name de steun van de coöperaties aan de economie en de ontwikkeling van plattelandsgebieden, vooral met betrekking tot het ter beschikking stellen van technologische kennis, de collectieve organisatie van producenten en de commercialisering van producten. Leopold Sjöström, van de LAG Inlandslaget (Zweden) gaf drie voorbeelden van ontwikkelingsprojecten rond het milieu en benadrukte de noodzakelijke toenadering tussen de lokale bevolking en de bij de projecten betrokken instellingen. Vooral in dit Lapse gebied met minder dan één inwoner per vierkante kilometer is die van cruciaal belang: *"We moeten de banden tussen de overheid en de lokale bevolking aanhalen. De overheid is verantwoordelijk voor de bescherming van het milieu, maar bevindt zich soms ver van het gebied en de lokale bewoners weten dat de natuur beschermd moet worden, maar voelen zich buiten de besluitvorming gesloten en denken dat er geen rekening wordt gehouden met hun noden."*

Brigitte Buhse, van de LAG Knüllgebiet (Duitsland), legde de nadruk op de verhouding tussen electieve en participatieve democratie: uiteraard moeten volksvertegenwoordigers deel uitmaken van de samenwerkingsverbanden, maar ook en vooral vertegenwoordigers van de "actieve bewegingen" van het gebied.

Eric Andrieu, van de LAG Pays Cathare (Frankrijk), pleitte voor de herontdekking van de identiteit van de gebieden en voor een "innovatie binnen de procedures", waardoor deze identiteit in de ontwikkelingsprojecten vertaald kan worden.

Mateo Andres Huesa liet zien hoe de LAG Maestrazgo te werk gaat in een zeer woestijnachtige streek van Spanje en erin is geslaagd de bevolking te betrekken bij gezamenlijke projecten in verschillende sectoren, met name de herwaardering van het erfgoed en het culturele toerisme.

Tot slot legde Filipa Ramos, van de LAG Pinhal Interior Sul (Portugal), uit hoe LEADER bijgedragen had tot de opwekking van hout- en vakbedrijven uit het gebied, door het verlenen van technische bijstand bij de uitwerking en het

■ Getuigenis van de LEADER-groep **Antico Frignano** (Italië)

ontwerp van nieuwe producten, maar ook door binnen het gebied de internationale samenwerking te stimuleren: *"Elke samenwerking leidt tot een opening en elke opening betekent een meerwaarde; dat hebben we ter plaatse vastgesteld door samen te werken met de LAG Sierra Morena Cordobesa in Spanje en ook met de regio Rzeszow in Polen."* Na die getuigenissen sloot Fischler het colloquium (zie de integrale tekst van zijn toespraak) met een opsomming van de punten die hij wilde bespreken met zijn collega's van de Europese Commissie en de Raad:

- > het is noodzakelijk een nieuw communautair Initiatief voor plattelandsontwikkeling te lanceren;
- > dit moet de belangrijkste elementen van LEADER overnemen en voortzetten (lokale samenwerkingsverbanden, bottom-up-benadering, accent op innovatie, enz.), het experimentele karakter behouden ("laboratorium"), het Europese netwerk openstellen voor lokale groepen uit kandidaat-Lidstaten van de Unie en de transnationale samenwerking tussen plattelandsgebieden vergemakkelijken;
- > de uitvoering van dit Initiatief heeft het voordeel van eenvoudigere en duidelijkere procedures en kan daarom voldoen aan het subsidiariteitsbeginsel tussen alle betrokken verantwoordelijkheidsniveaus. Fischler pleitte tevens voor een veralgemening van het systeem van voorschotten aan LAG's (*"het communautaire Initiatief zou een goede test kunnen zijn voor deze organisatorische vernieuwing"*);
- > alle plattelandsgebieden van de Unie moeten profiteren van de LEADER-benadering;
- > het nieuwe communautaire Initiatief moet zijn experimentele karakter behouden, zodat overal *"de mogelijkheid tot het testen van nieuwe ideeën en de uitwisseling van ervaringen"* wordt gegeven;
- > bepaalde principes van LEADER moeten worden uitgediept: de keuze van geschikte groepen moet worden gemaakt op basis van strikte criteria, zodat de gekozen projecten een voldoende financiële basis gegarandeerd kan worden; het thema van de werkgelegenheid moet een centralere plaats innemen, evenals de verbetering van de kwaliteit van het leven en van het milieu. <

Een colloquium, een context

Agenda 2000, nieuwe perspectieven voor

Op 16 juli 1997 presenteerde de voorzitter van de Europese Commissie, Jacques Santer, aan de Europese parlementariërs de Mededeling "Agenda 2000", die drie belangrijke thema's bespreekt: de versterking van het beleid van de Unie, de toekomstige uitbreiding en het nieuwe financiële kader voor de periode 2000-2006. Deze voorstellen, die tijdens de discussies van het LEADER Colloquium in november vaak als referentiekader werden gebruikt, zullen een belangrijke impact hebben op het toekomstige Europese beleid ten aanzien van plattelandsontwikkeling. De Mededeling van de Commissie "Agenda 2000" opent nieuwe perspectieven voor het Europese beleid inzake plattelandsontwikkeling, hoofdzakelijk rond drie thema's: herbevestiging van de politieke prioriteit van economische en sociale cohesie, verdere uitdieping van de hervorming van het gemeenschappelijke landbouwbeleid sinds 1992 en uitbreiding van de Unie.

Het nastreven van cohesie:

3 Doelstellingen, 3 communautaire Initiatieven

Het nastreven van economische en sociale cohesie wordt in financieel opzicht gehandhaafd: de financiële solidariteit houdt het huidige niveau van 0,46% van het BNP van de Unie. Voor de periode 2000-2006 betekent dit een dotatie van 275 miljard ECU, of een bedrag van 210 miljard ECU bestemd voor de werking van de eigenlijke Structuurfondsen in de vijftien Lidstaten. Tevens wordt een grotere doeltreffendheid van de communautaire structurele acties nagestreefd. Het aantal Doelstellingen zou worden vermindert tot drie, waarbij Doelstelling 1 sterke voorrang krijgt.

> Voor Doelstelling 1 komen de regio's in aanmerking die

de grootste moeilijkheden hebben op het gebied van werkgelegenheid, productiesysteem en infrastructuur en die een BNP per inwoner hebben van minder dan 75 procent van het communautaire gemiddelde. Ongeveer tweederde van de Structuurfondsen zou voor deze Doelstelling bestemd zijn. Er worden speciale regels opgesteld voor de huidige regio's onder Doelstelling 1 die een hoger BNP per inwoner hebben dan 75 procent van het gemiddelde van de Europese Unie. De zeer verafgelegen regio's zullen specifiek binnen Doelstelling 1 worden geïntegreerd. Bovendien zullen voor de noordelijke regio's met een lage bevolkingsdichtheid die op dit moment in aanmerking komen voor Doelstelling 6 bijzondere maatregelen worden getroffen.

- > Er wordt een nieuwe Doelstelling 2 gewijd aan de economische en sociale reconversie, een hergroepering van alle acties ten voordele van regio's die structurele problemen ondervinden. Het betreft gebieden in economische overgang, plattellandsgebieden in achteruitgang, crisisgebieden die afhankelijk zijn van visvangst en probleemwijken in steden.
- De bevolking van het Europa van de Vijftien die in aanmerking komt voor Doelstelling 1 en 2 moet van 51 procent op 35 à 40 procent worden gebracht.
- > Er wordt een nieuwe Doelstelling 3 gecreëerd voor de regio's die buiten Doelstelling 1 en 2 vallen, voor het verlenen van hulp aan Lidstaten bij de aanpassing van hun scholings-, opleidings- en tewerkstellingsbeleid.

De Commissie stelt tevens voor het aantal communautaire Initiatieven te verminderen tot drie domeinen waarop de communautaire meerwaarde het meest voor de hand ligt:

- > grensoverschrijdende, transnationale en interregionale samenwerking gericht op de stimulering van een harmonieuze en evenwichtige ruimtelijke ordening;
- > menselijke hulpbronnen in de context van kansgelijkheid;
- > plattellandsontwikkeling.

Vijf procent van de middelen van de Structuurfondsen zal worden toegekend aan communautaire Initiatieven.

De Commissie stelt voor het Cohesiefonds in zijn huidige vorm te handhaven: Lidstaten die per hoofd van de bevolking een BNP hebben van minder dan negentig procent van het communautaire gemiddelde en die hebben deelgenomen aan de derde fase van de economische en monetaire Unie komen in aanmerking voor hulp uit het Fonds. Het Fonds zal een jaarlijkse toelage van ongeveer 3 miljard ECU ontvangen en bestemd blijven voor de verwezenlijking van projecten op het gebied van milieu en trans-Europese vervoernetwerken.

plattelandsonwikkeling in Europa

Een plattelandsbeleid voor alle Europese regio's

Op landbouwgebied wil de Commissie de hervorming van 1992 uitdiepen en uitbreiden door prijsondersteunende maatregelen meer te vervangen door directe hulp en dit proces te vergezellen van een coherent plattelandsbeleid. De hervormingen in de meeste Europese marktorganisaties zullen worden ingevoerd of voortgezet (grote teelten, rundvlees, melk, olijfolie en wijn), met het oog op een grotere concurrentiekracht van de communautaire landbouw, respect voor en bescherming van het milieu en de veiligheid van de consument.

De Commissie stelt een versterkt en vernieuwd plattelandsbeleid voor, met een groter belang voor de landbouw- en milieumaatregelen die moeten bijdragen tot de duurzame ontwikkeling van plattelandsgebieden:

- > de begeleidingsmaatregelen die nu worden gefinancierd door de FEOGA-sectie Garantie en die worden aangevuld door het stelsel voor achtergestelde regio's, zullen horizontaal worden toegepast en op een gedecentraliseerde manier worden uitgevoerd;
- > de huidige benadering van programma's voor geïntegreerde ontwikkeling zal worden gehandhaafd in regio's die in aanmerking komen voor Doelstelling 1;
- > in de plattelandsgebieden die in aanmerking komen voor de nieuwe Doelstelling 2 zullen de maatregelen (voormalige Doelstellingen 5a en 5b) als begeleidingsmaatregelen worden gefinancierd door de FEOGA-sectie Garantie. Deze maatregelen zullen, naast de maatregelen die worden gefinancierd door FEDER, FSE en eventueel IFOP in hetzelfde programma, werken op het niveau van de regio die in aanmerking komt voor Doelstelling 2;
- > in alle plattelandsgebieden die niet onder de nieuwe Doelstellingen 1 en 2 vallen, zullen maatregelen voor plattelandsonwikkeling ter begeleiding en aanvulling van het marktbeleid worden gefinancierd door de FEOGA-sectie Garantie.

Ze bevatten alle maatregelen ter ondersteuning van de structurele aanpassing en ten aanzien van de plattelandsonwikkeling die nu worden gefinancierd door de FEOGA-sectie Orientation. Ze zullen horizontaal worden toegepast en op een gedecentraliseerde manier en op de juiste schaal van de Lidstaat in kwestie worden uitgevoerd.

De uitbreiding

Ten slotte, wat de uitbreiding betreft, adviseert de Commissie de Raad toetredingsgesprekken te beginnen met Cyprus, Estland, Hongarije, Polen, Tsjechië en Slovenië. Hun aansluiting zal plaatsvinden naargelang de kandidaatlanden de aanvullende inspanningen die aan elk van hen in de respectieve adviezen worden gevraagd, hebben volbracht. De Commissie stelt voor van de 275 miljard ECU (koers van 1997) die bestemd is voor de Structuurfondsen en het Cohesiefonds 45 miljard ECU toe te kennen aan de nieuwe Lidstaten. Vanaf 2000 wordt een pre-aansluitingspremie uit dit budget toegekend ter waarde van een constant bedrag van 1 miljard ECU per jaar. Het is duidelijk dat de plattelandsproblematiek voor al deze landen een belangrijk aspect van de communautaire tegemoetkomingen is.

272 bijdragen: een duidelijke boodschap voor de toekomst van de plattelandsontwikkeling

De Europese synthese van de 272 schriftelijke bijdragen die het Europese LEADER-Observatorium kort voor het colloquium ontving, vormt een duidelijke boodschap aan de Commissie en de Europese Unie in het algemeen.

Yves Champetier en Gilda Farrell
(Europees LEADER-Observatorium) stellen de
samenvatting van de bijdragen voor aan het colloquium

Ter voorbereiding van het colloquium vroeg commissielid Fischler aan de lokale actiegroepen, andere bij LEADER betrokken verenigingen en nationale en regionale overheidsorganen die verantwoordelijk zijn voor de uitvoering van LEADER, bij te dragen tot de discussie over het toekomstige communautaire Initiatief voor plattelandsontwikkeling, door op de volgende drie vragen te antwoorden:

- > *wat is, op basis van uw concrete ervaring in het veld, de belangrijkste bijdrage van LEADER, enerzijds voor uw werkgebied en anderzijds voor het beleid ter ondersteuning van plattelandsontwikkeling?*
- > *wat waren de voornaamste problemen die u bent tegengekomen, zowel in de uitvoering op lokaal niveau als in het contact met instellingen en overheden?*
- > *welke lessen trekt u uit deze ervaringen en wat zijn uw voorstellen voor de toekomst?*

Eind oktober had het Europese LEADER-Observatorium al 272 antwoorden ontvangen van 244 lokale actiegroepen (LAG's) en andere betrokken groepen, oftewel meer dan dertig procent van de LEADER II-begunstigden. Bovenop dit totaal kwamen nog 25 bijdragen van overheidsorganen die direct betrokken zijn bij het Initiatief en van nationale of regionale verenigingen van LEADER-groepen.

Het Europese LEADER-Observatorium heeft een Europese synthese van deze bijdragen uitgevoerd, die tijdens het colloquium werd gepresenteerd en uitgedeeld [*].

Hoewel de antwoorden enigszins verschilden van land tot land naargelang de specifieke context en problemen van dat land, werden er geen belangrijke tegenstellingen tussen de landen en de antwoorden vastgesteld. De samenhang van het geheel was zelfs verbazingwekkend, zodat uit de verzameling van antwoorden uit de 15 Lidstaten een zeer inhoudrijke synthese kon worden gedistilleerd, die een duidelijke boodschap voor de toekomst van de Europese plattelandsontwikkeling bevat.

Een gedecentraliseerd pioniersprogramma

In bijna alle bijdragen en landen werden dezelfde vier elementen van LEADER essentieel gevonden:

- > de gedecentraliseerde, geïntegreerde en "bottom-up"-benadering;
  - > de mobilisering van de bevolking;
  - > het samenbrengen van alle mensen die bij een lokaal gebied betrokken zijn;
  - > de mogelijkheid latente ideeën te concretiseren, die zonder LEADER niet naar buiten gekomen waren ("door LEADER kunnen veel lokale betrokkenen die dingen uitvoeren die ze altijd al gewild hebben, maar waarvoor ze de middelen niet hadden", bevestigde de Italiaanse LAG Maiella Verde).
- Maar toch sprongen de landen er op sommige punten heel sterk uit:
- > overal in Spanje werd de nadruk gelegd op de mentaliteitsverandering die LEADER had veroorzaakt;
  - > in Frankrijk benadrukten de meeste bijdragen het feit dat LEADER de vereniging van de lokale betrokkenen rond een bepaald gebied had mogelijk gemaakt ("Door hun ervaringen, actiemiddelen en activiteitsvlak te bevestigen, beseften de deelnemers dat ze verschillend waren, maar geen concurrenten, en konden ze mogelijke aanvullingen op

elijke boodschap landsontwikkeling in Europa

elkaar bespeuren”, constateerde de Franse LAG Espace Cévennes);

- > in Zweden noemde de meerderheid van de groepen de opening naar andere plattelandsgebieden, de overdracht van ervaring en, in mindere mate, de nieuwe vormen van democratie die de lokale samenwerkingsverbanden mogelijk maakten (*“LEADER is een oefening in samenwerking, partnership en democratie. Maar de democratie is pas gewaarborgd als ze krachtig wordt gesteund en dagelijks in de praktijk wordt gebracht”*, merkte de Zweedse LAG Stad och Land-Hand i Hand op).

In het algemeen blijkt uit de bijdragen dat het Initiatief LEADER door zijn geïntegreerde en bottom-up-benadering niet alleen een zeer geschikt middel is voor de sociale en economische heropleving van plattelandsgebieden, maar ook leidt tot antwoorden op fundamentele problemen die de opbouw van Europa in het algemeen betreffen.

De LEADER-methode heeft de volgende troeven:

- > het creëren van verbanden, het ontwikkelen van de deelname van de bevolking en de verrijking van de participatieve democratie, met name dankzij de oprichting van lokale actiegroepen;
- > het vinden van een evenwicht tussen autonomie voor de acties en een noodzakelijk streng beheer, zonder dat de lokale initiatieven worden beteugeld;
- > een betere aanpassing van de functies van de verschillende niveaus (lokaal, regionaal, nationaal, Europees);
- > het verenigen van verscheidenheid (van culturen, initiatieven, enz.) en de samenhang van het geheel (gemeenschappelijke referenties, oprichten van een dynamisch netwerk voor de uitwisseling van ervaring);
- > het omverwerpen van traditionele schema's op het gebied van ontwikkeling, onder andere door de essentiële rol van “immateriële investeringen” te laten zien;
- > strijd tegen de werkloosheid in een langetermijnperspectief, dankzij een coöperatieve en territoriale aanpak.

Moeilijkheden

De LEADER-aanpak introduceert een radicale verandering in de verhoudingen tussen overheids- en privé-sector en tussen lokale en hogere niveaus. Daardoor wordt hij geconfronteerd met een institutionele, administratieve, financiële en legislatieve context die vaak slecht voorbereid is op zo'n soort benadering.

Op lokaal niveau kunnen de signaleerde moeilijkheden verband houden met de kenmerken van de plattelandsgebieden (een onaangepaste mentaliteit en onvoldoende voorbereiding van de lokale betrokkenen, een soms negatieve rol van de lokale instellingen, een

gebrek aan middelen bij de begunstigden, structurele gebreken van het gebied – zeer lage bevolkingsdichtheid, afwezigheid van jongeren, gebrek aan basisinfrastructuur).

Bepaalde genoemde moeilijkheden hielden verband met de kenmerken van het LEADER-programma zelf: onvoldoende financiële middelen, gebrek aan technische deskundigheid, bijzonder juridisch-wettelijk statuut van de lokale actiegroepen, problemen om het concept van innovatie goed te bevatten.

Andere leken eerder verband te houden met het lokale institutionele kader van het LEADER-programma: coördinatieproblemen met andere programma's die soms als concurrenten werden beschouwd; in bepaalde landen een gebrek aan samenhang tussen de “immateriële” initiatieven die werden geleid door de LAG's en de materiële bijdragen van de andere lokale of regionale instellingen, terughoudendheid van de lokale structuren.

De LEADER-benadering is erin geslaagd talloze institutionele partners te overtuigen en is op verschillende niveaus “uitgezaaid” in andere ontwikkelingsprogramma's en -beleidsopties. Toch stootte de aanpak in bepaalde landen op onbegrip en institutionele en/of administratieve moeilijkheden, waardoor de impact verminderd kon worden.

De bijdragen identificeren tevens moeilijkheden op grond van de tegenstelling tussen de gedecentraliseerde en multisectoriële aanpak van LEADER en de bestaande benaderingen, die meestal “top-down” en sectorieel zijn: *“De monosecteriële overheidsorganen kunnen pas na veel inspanning worden betrokken bij geïntegreerde en multisectoriële projecten”*, constateerde de LAG Vogelsberg (Duitsland).

Er wordt een kloof geconstateerd tussen de werkwijze van de nationale en/of regionale overheidsorganen en de lokale dynamiek, een kloof die soms wordt geaccentueerd door de administratieve opdeling van de gebieden die niet correspondeert met de grenzen van de LEADER-gebieden. Verscheidene LAG's stelden vast dat de nationale en Europese wetgeving en procedures niet waren aangepast.

De bureaucratie en de administratieve traagheid vormden de grootste moeilijkheid voor LEADER II. In alle landen betreurt men de opeenstapeling van niveaus, een te grote ingewikkeldheid (op Europees niveau toegewezen aan het naast elkaar bestaan van drie Structuurfondsen) en een gebrek aan soepelheid en duidelijkheid.

6 LEADER's in gesprek met commissielid Fischler

Autonomie van de LAG's, overdracht van de LEADER-principes naar andere programma's, financiering van het toekomstige communautaire Initiatief, enz. De plenaire vergadering van maandag 10 november was voor zes verantwoordelijken van LEADER-groepen een gelegenheid over al deze punten in gesprek te gaan met commissielid Fischler. Enkele fragmenten.

Over de autonomie van de LAG's en de verantwoordelijkheden van de lokale samenwerkingsverbanden (vraag van Carmel Fox, LAG Ballyhoura, Ierland):

Franz Fischler: "Samenwerking is naar mijn mening een fundamenteel element van LEADER en het toekomstige communautaire Initiatief voor plattelandontwikkeling. (...) De projecten moeten op lokaal niveau worden uitgewerkt en niet elders. (...) Het samenwerkingsprincipe moet niet alleen worden gehandhaafd, maar ook versterkt."

Over steunmaatregelen voor diversificatie (vraag van Malaquías Jiménez, LAG La Manchuela, Castilla-La-Mancha, Spanje):

F.F.: "De uitvoering van de hoofdprincipes van LEADER – samenwerking, autonomie van de LAG's, betrokkenheid van de lokale bevolking – is afhankelijk van een bestuursmodel dat gevoed kan worden door externe ervaringen, maar dat moet worden aangepast aan de politieke context en de bestuursstructuur van elke regio. (...) LEADER is een soort laboratorium, dat eveneens moet openstaan voor vernieuwingen op dat gebied. (...) Dit laboratorium moet nieuwe beheersformules uitwerken."

Over de omvang van de financiële steun aan de LAG's (vraag van Sharon O'Hara, Developing Rural Enterprise, Noord-Ierland, Verenigd Koninkrijk):

F.F.: "De Agenda 2000 voorziet een geografische concentratie van de Structuurfondsen en een zekere thematische richtinggeving (de drie communautaire Initiatieven). (...) Wat LEADER betreft, vind ik dat de lokale programma's een bepaalde omvang moeten hebben, zodat de noodzakelijke kritische massa voor hun succes bereikt kan worden."

(...) We moeten het experimentele karakter van LEADER behouden. (...) We moeten beseffen dat LEADER principes verkondigt die in het kader van een breder ontwikkelingsbeleid uitgevoerd zouden kunnen worden. (...) Met een verwijzing naar de uitdrukking 'small is beautiful', zou ik willen zeggen: 'small is beautiful, but it should also be powerful'.

Over de overdracht van de principes van LEADER op andere communautaire programma's (vraag van Georges Amanatidis, LAG Kozani, West-Macedonië, Griekenland):

F.F.: "Een model kan nooit integraal en automatisch worden overgedragen. (...) LEADER moet een "supermarkt van ideeën, ervaringen, modellen, procedures" zijn, waar nationale en regionale overheden vaak hun boodschappen komen doen. (...) Het is belangrijk dat overheids- en regeringsverantwoordelijken weten wat er in hun eigen laboratorium gebeurt. (...) De ervaringen van LEADER mogen niet beperkt worden tot een kring mensen die er rechtstreeks bij betrokken zijn, maar moeten ook bekend zijn bij het grote publiek en onderwerp van een brede discussie vormen. (...) Ik ben ervan overtuigd dat voor de periode 2000-2006 bepaalde elementen (uit de ervaringen van LEADER) toegepast kunnen worden op andere beleidsdomeinen."

Over de mogelijkheid met de FEOGA-Garantie investeringen in alle sectoren van de economie te financieren, niet alleen de gebieden die direct verband houden met landbouw, agrarisch milieu en agrarische voedingsmiddelen (vraag van Pierre Desrozier, LAG Millevaches, Limousin, Frankrijk):

F.F.: "De landbouworganisaties zijn bang dat er niet genoeg financieringsbronnen overblijven voor de landbouw als we de FEOGA-Garantie ook toekennen aan plattelandontwikkeling (...), maar ik verzeker u dat er geen financieringsproblemen bestaan. (...) Het handhaven van de berekeningswijze van de landbouwrichtlijn maakt het mogelijk nieuwe maatregelen voor plattelandontwikkeling te financieren voor een totaal bedrag van 1,9 à 2 miljard ECU per jaar voor de periode 2000-2006. (...) Iedereen is het erover eens dat een landbouwbeleid vergezeld moet gaan van een beleid voor plattelandontwikkeling. (...) Dan moeten we dus de middelen voor dat beleid ook beschikbaar stellen."

Over het toekomstige beleid inzake plattelandontwikkeling en de toegankelijkheid van LEADER voor alle plattelandgebieden van de Unie (vraag van Helmut Pinggera, LAG Vinschgau/Val Venosta, Trentino-Alto Adige, Italië):

F.F.: "Om alles eenvoudiger te maken en middelen doeltreffender toe te kennen, willen we in de toekomst voor elke regio van de Unie één enkel "Programma voor plattelandontwikkeling", in plaats van de huidige reeks programma's die te maken hebben met landbouw en plattelandontwikkeling. (...) Dit Programma moet door de regio's zelf worden uitgewerkt en één woordvoerder op Europees niveau naar voren brengen. (...) De andere vraag is: welke gebieden zullen voor LEADER in aanmerking komen? Alleen zones van de nieuwe Doelstellingen 1 en 2, of in tegendeel, alle plattelandgebieden? Zonder onbeleeft te willen zijn, laat ik het aan u over om tijdens dit colloquium over deze vraag te discussiëren. (...) We moeten de voordelen en bezwaren van een uitbreiding van LEADER zo snel mogelijk in kaart brengen." <

Van links naar rechts: Sharon O'Hara, Peter Zimmer, Franz Fischler, Jose Manuel Silva, Georges Amanatidis, Pierre Desrozier en Helmut Pinggera

Vaak hebben overheidsorganen moeite met het aanvaarden van de LEADER-benadering. Er bestaan grote interpretatieverschillen van de regels en de methoden tussen de regio's, doordat de verantwoordelijke tussenpersonen slecht op de hoogte zijn van de procedures.

Op het gebied van de financiële regels wordt gewezen op het gebrek aan voorschotten, te strenge criteria voor de acceptatie van uitgaven en de moeilijkheden om vrijwillig werk erkend te krijgen als evenwaardige tegenhanger. Al deze moeilijkheden hebben gezorgd voor aanzienlijke tegenvallers en een gebrek aan efficiëntie bij de uitvoering van het Initiatief. Veel projectvoerders vinden dat ze te veel tijd kwijt zijn aan administratieve procedures en het onderhouden van contact met hogere niveaus, ten nadele van het eigenlijke werk.

Veralgemeenen, vereenvoudigen, verdiepen

Bijna alle voorstellen gaan in de richting van een versterking van de LEADER-principes (geïntegreerde en bottom-up-benadering, oprichting van een lokaal samenwerkingsverband, toewijzing van een globale subsidie die lokaal beheerd wordt, belang van immateriële investeringen, overdracht van methoden, enz.) en een uitbreiding van deze principes naar andere programma's of andere niveaus.

Ook hier bestaat een grote samenhang en een grote complementariteit tussen de ontvangen voorstellen, zodat de synthese van de bijdragen op Europees niveau een behoorlijk nauwkeurige afbakening van de verwachtingen ten aanzien van een toekomstig Initiatief voor plattelandsontwikkeling mogelijk maakt.

Voor alle bijdragen geldt dat de LEADER-benadering bevestigd, bekrachtigd en aangescherpt moet worden.

- > Bevestiging: het LEADER-initiatief moet voortgezet worden, in de vorm van een "LEADER III" of een gelijkwaardig Initiatief wat de geïntegreerde en bottom-up-benadering betreft. Principes als lokale samenwerkingsverbanden, autonomie voor de LAG's en globale financiering van een territoriaal actieplan zijn het voorwerp van een zeer brede consensus. *"Als LEADER in 1999 definitief beëindigd wordt, dan zou men een goedlopende dynamiek vernietigen en zou de lokale bevolking zich verraden voelen"*, bevestigt de LAG Oulujärvi (Finland).
- > Bekrachtiging: om echt vruchten af te kunnen werpen, moet de geïntegreerde bottom-up-benadering van LEADER in samenhang met hogere niveaus worden uitgevoerd. Bepaalde bijdragen van regionale overheidsorganen stellen tevens voor de huidige Doelstellingen

Carmel Fox en Malaquias Jiménez

Close-up van de "LEADERS"

1, 5a en 6 of de toekomstige Doelstelling 2 een "lokaal ontwikkelingsluik" te geven, dat de geest en de bepalingen van LEADER overneemt, zodat er sprake is van een echte samenhang en aanvulling tussen LEADER en de andere programma's van de Doelstellingen. Een groot aantal bijdragen uit de volgende wensen:

- vermindering van het aantal tussenniveaus tot een noodzakelijk minimum, met name wat de beheersfuncties betreft. In dat opzicht wensen veel LEADER-groepen een grotere aanwezigheid van de Europese Commissie in de leiding van het Initiatief;
- herevaluatie van de procedures in functie van drie hoofdprincipes: vereenvoudiging, flexibiliteit en transparantie (*"We moeten de deelname van de intermediaire organen verminderen in de beheersfase, maar niet in de onderhandelings- en evaluatiefase van de programma's"*, vindt de vereniging van Spaanse LEADER-groepen);
- herdefiniëring van bepaalde Europese juridische principes, die niet zijn aangepast aan de behoeften van de geïntegreerde plattelandsontwikkeling, met name in de gebieden van Doelstelling 1.
- > Aanscherping: op basis van bepaalde lessen uit LEADER I en II werden talloze verbeteringen voorgesteld:
  - een aanpassing van de termijnen, zodat meer tijd besteed kan worden aan de voorbereiding van programma's;
  - het vermijden van tijdelijke onderbrekingen tussen LEADER II en het nieuwe Initiatief;
  - verlenging van de totale duur van het programma;
  - differentiatie van de middelen volgens de vorderingen van de gebieden en met de mogelijkheid dat de geselecteerde gebieden exemplarische programma's met voldoende middelen kunnen uitvoeren;
  - de essentiële rol van immateriële investeringen uitbreiden, door de mensen die betrokken zijn bij het lokale kader en de lokale betrokkenen beter op te leiden en de samenwerking tussen de gebieden en de ontwikkelingsnetwerken te ontwikkelen. *"LEADER kan een grotere rol spelen door de toekomstige strategieën direct te beïnvloeden. Het kan ze tegelijkertijd vergemakkelijken en stimuleren"*, vond de LAG Antur Teifi (Wales, Verenigd Koninkrijk). <

[*] beschikbaar in het Engels en het Frans bij het Europese LEADER-Observatorium.

Stand, ontmoetingspunten, forums, h Een interactief collo

Naast de plenaire vergaderingen en de werkgroepen bestond het LEADER Colloquium uit een groot aantal activiteiten die aandacht schonken aan het levendige, ondernemende en gastvrije Europese platteland.

De “chef” van de Italiaanse LEADER-stand

Tijdens dit lange weekend van november haastten zich nog talrijke toeristen naar de Grote Markt van Brussel via de tuinen van het Congressenpaleis, waarboven een laconieke “LEADER”-banier zwaaide. Ze hadden zeker niet kunnen vermoeden dat de kelder van dit immense en strenge gebouw omgevormd was in een echte “kelder van Ali Baba”. Met een knipoog naar een andere toeristische attractie van de Belgische hoofdstad, kunnen we zeggen dat het Congressenpaleis tijdens het colloquium een soort “landelijk Mini-Europa” was, omdat alle vijftien landen van de Unie voor deze gelegenheid een stand hadden opgericht die overvloedig was van de lokale producten uit de “LEADER-gebieden”. Wie door de gangen van de tentoonstelling dwaalde, waande zich enigszins op een reis door het Europese platteland. En zelfs een heel plezierige reis, aangezien elke stand de neiging had – leve de promotie! – de kenmerken, of zelfs het stereotype beeld van het vertegenwoordigde land uit te vergroten. De Italiaanse stand combineerde op geraffineerde wijze gastronomische producten en sociaal-economische brochures, de stand van Griekenland had iets weg van een Oosterse bazaar, de stand van Portugal had eveneens een indrukwekkende verscheidenheid aan voedingsproducten en

ambachtelijke producten verzameld, Frankrijk had een “landelijke bistrot” ingericht, Oostenrijk presenteerde een breed gamma van ecologische producten en de standverantwoordelijken van Duitsland lieten een heerlijk vernieuwend appelbier proeven...

De LEADER-tentoonstelling was een duidelijke weerspiegeling van een essentiële doelstelling van veel deelnemers aan het colloquium: hun ontwikkelingsactie op basis van een product, een dienst of een concrete verwezenlijking laten zien. Zo waren er op de eerste dag van het colloquium (zondag 9 november) 33 “ontmoetingspunten”, tijdens welke de LAG-verantwoordelijken in groepjes van ongeveer twintig personen een actie konden presenteren, vaak geïllustreerd met een voorwerp dat zij exemplarisch vonden voor hun initiatief.

Tijdens dezelfde dag werden er zes forums gehouden: een reeks mini-conferenties over de specifieke kenmerken van LEADER in de verschillende Lidstaten en de acties ten voordele van plattelandsontwikkeling van een aantal Directoraten-Generaal van de Europese Commissie. De bedoeling daarvan was de sociaal-economische en institutionele context en de uitvoeringswijze van LEADER in elk land van de Unie beter te leren kennen en de verschillende communautaire beleidsopties betreffende plattelandsontwikkeling beter te begrijpen.

Voorstelling door LAG **Bayerwald** (Duitsland) op de stand van het Europees LEADER-Observatorium

et “cyberplatteland”... colloquium

Het vergemakkelijken van de opbouw van transnationale samenwerkingscampagnes tussen de LEADER-gebieden was een van de belangrijke doelstellingen van het colloquium (zie betreffend artikel). Daarom werd een ander deel van het Congressenpaleis in beslag genomen door een “samenwerkingsruimte”. Daar konden meer dan 300 LEADER II-begunstigden potentiële partners ontmoeten en hun samenwerkingsproject toelichten.

De enkele toeristen die minder gehaast of nieuwsgieriger dan de anderen waren en de deur van het Congressenpaleis durfden open te duwen, stuitten in de ontvangsthall meteen op het “cyberplatteland”, dat gedurende het gehele colloquium een enorme toeloop bleef trekken. Er stonden zeven computers ter beschikking van deelnemers die hun Website wilden presenteren, gegevensbestanden wilden raadplegen, boodschappen wilden versturen of gewoon vanuit de site “Rural Europe” (*) verder wilden surfen. Jean-Charles Nadé, de informaticus die verant-

woordelijk was voor de cyberspace, schatte dat ongeveer zeshonderd mensen tijdens het colloquium van deze dienst gebruik hebben kunnen maken. <

[*] Adres: <http://www.rural-europe.aeidl.be>

*Degustatie van Iberische ham
op de Spaanse LEADER-stand*

Transnationale samenwerking: een hogere versie

Het colloquium was een unieke kans om de ongeveer achthonderd LEADER-begunstigden persoonlijk te ontmoeten en het transnationale samenwerkingsaspect van het Initiatief echt op gang te brengen.

Transnationale samenwerking was een van de drie belangrijkste doelstellingen van het colloquium. Dit is logisch, omdat de uitvoering van LEADER op dit moment in het algemeen al goed gevorderd is en veel begunstigten het stadium hebben bereikt dat het nuttig kan zijn om zich te wenden tot het transnationale niveau om bepaalde specifieke problemen op te lossen of bepaalde specifieke lokale bronnen beter te benutten. Zoals commissielid Fischler tijdens zijn openingstoespraak aangaf: *“Vaak zorgt een dergelijke samenwerking ervoor dat de nodige kritische massa voor een project wordt bereikt. Daarom is samenwerking geen luxe, maar een belangrijk element voor het slagen van de LEADER-projecten”.*

De “samenwerkingsruimte”

- Er was een speciale – een heel gezellige – ruimte ingericht waar de groepen de samenwerkingsbehoeftes van hun gebied kenbaar konden maken, relevante partners konden zoeken en de acties die ze wilden voeren konden uitwerken. De “samenwerkingsruimte” was opgezet als een “loket” voor transnationale samenwerking en bood de volgende mogelijkheden:
- > individuele gesprekken in zeven talen met personen die konden helpen bij het preciseren van de samenwerkingsbehoeften van de geïnteresseerde;

- > identificatie van mogelijke partners door middel van een gegevensbank, waarvan het bestand “Partners” alle aanvragen bevatte die het Europese LEADER-Observatorium voorafgaand aan het colloquium had ontvangen. Er werden ook 33 rondetafelgesprekken georganiseerd met de verantwoordelijken van LEADER-groepen die interesse hadden voor specifieke samenwerkingsthema's op het gebied van ambachten, ruiter- of cultuurtoerisme, benutting van een rivier of de promotie van de kastanje. In totaal hebben meer dan honderdveertig mensen deelgenomen aan de gesprekken.

Bijzonderheden

De ochtend van 11 november was helemaal gewijd aan transnationale samenwerking. Tijdens de plenaire vergadering werd een reeks bijzonderheden verschaft waarmee de samenwerkingsprojecten zo goed mogelijk gevoerd konden worden. Laurent Van Depoele van DG VI legde uit op welke manier luik C van LEADER uitgevoerd zou worden en wat de verschillende samenwerkingsmogelijkheden waren: uitwisseling van goede praktijken, overdracht van kennis en uitwerking van gezamenlijke projecten. Tevens vertelde hij dat *“de diensten van de Europese Commissie bereid zijn een modeldocument op te stellen waarop de transnationale samenwerkingsactie gepresenteerd kan worden en dat door alle Lidstaten gebruikt kan worden”.* Er werden ook meer bijzonderheden gegeven over de technische bijstand die het Europese LEADER-Observatorium levert en de nieuwe methodologische handleiding “Transnationale samenwerking tussen plattelandsgebieden” werd becommentarieerd en uitgedeeld aan alle deelnemers van het colloquium.

Voorbeelden

De zes casestudies die tijdens de plenaire vergadering werden gepresenteerd, toonden de grote diversiteit van de samenwerkingsprojecten die in het kader van LEADER gevoerd kunnen worden: Seamus O' Reilly van de universiteit van Cork (Ierland) presenteerde de “Proefstations voor Europese commercialisering”, waarbij vijf LEADER-groepen gezamenlijk producten van hun gebied in verscheidene grote Europese steden proberen af te zetten. Gilberte Brémont, van de LAG Préalpes Drômoises (Rhône-Alpes, Frankrijk), zette de strategie van de “Via Méditerranée” uiteen. Dat is een netwerk van tien Middellandse

neling

Laurent Van Depoele,
Directeur Plattelandsontwikkeling (DG VI)

Zeegebieden die gezamenlijk producten van plattelands-
toerisme proberen op te zetten en te promoten.

David Haworth (LAG Argyll and the Islands, Schotland,
Verenigd Koninkrijk) presenteerde het project "The
Saint's Trail" ("Het Pad van de Heilige"): zijn groep en
een Ierse LAG werkten samen voor het opstellen van
een toeristische route die gebaseerd is op de historische
banden tussen de twee gebieden, met name twee
abdijen die gesticht zijn door Sint-Colomba.

Antonio João Nunes-Realinho (LAG Raia Centro-Sul, Portu-
gal) beschreef het netwerk "A Raia / La Raia": vijf naburige
Spaanse en Portugese ontwikkelingsorganisaties werken
samen een reeks gemeenschappelijke, grensoverschrijdende
acties uit. Alva Carrasco Lera (LAG Montaña Palentina, Cas-
tilla-Leon, Spanje) beschreef het initiatief van drie LEADER-
groepen uit Spanje, Frankrijk en Duitsland die in hun res-
pectieve gebieden een "cyclorail" willen maken, waarmee
in onbruik geraakte of weinig gebruikte spoorwegen met de
fiets bereden kunnen worden.

Christian Ries, van de LAG Clervaux-Vianden (Luxem-
burg), sloot deze reeks concrete voorbeelden af met de
presentatie van het project "ToolIT": drie LEADER-groe-
pen uit Zweden, Schotland en Luxemburg willen geza-
menlijk diensten op het gebied van telewerk aanbieden.

Eerste balans

Meer dan 300 mensen hebben gebruik gemaakt van de
Samenwerkingsruimte. Er hebben 183 individuele
gesprekken plaatsgehad en 144 mensen hebben deelge-
nomen aan een van de thematische rondetafelgesprek-
ken. In totaal zijn er niet minder dan 210 samenwer-
kingsaanvragen verwerkt, waarvan 125 ter plaatse door
het Europese LEADER-Observatorium zijn behandeld.

Meer dan de helft van die aanvragen betreft de kennis-
overdracht tussen LEADER-begunstigden, 47 gingen over
de gemeenschappelijke uitwerking van producten, 32
over de benutting van gemeenschappelijk erfgoed, 9
over het delen van menselijke en/of materiële hulpbron-
nen en 22 over verschillende soorten projecten.

De meest voorkomende projecten betreffen de gezamen-
lijke commercialisering van agrarische voedingsproducten
(bijvoorbeeld het voeren van een gemeenschappelijk
merk), de benutting van bosbouwafval, riviertoerisme,
sportvissen, hergebruik van oude spoorwegen, Middel-
eeuws erfgoed, telematica en de ontwikkeling van multi-
media-instrumenten. Spanje, Italië en Frankrijk zijn de drie
landen die het hoogste aantal projecten hebben gepresen-
teerd.

Te oordelen naar het succes van de Samenwerkingsruimte
zal het colloquium van Brussel er zeker voor zorgen dat
het essentiële aspect van LEADER (in totaal is binnen
het kader van luik C meer dan 100 miljoen ECU uitgege-
ven) naar een hogere versnelling kan schakelen. <

Een van de 33 tafels gewijd aan het thema van de samenwerking

Werkgelegenheid, levenskwaliteit, lokale democratie

De LEADER-methode

Elk van de zes thematische workshops van het colloquium heeft aangetoond dat de LEADER-methode, zelfs al “verstoot” ze soms bepaalde institutionele praktijken, een behoorlijk adequaat antwoord biedt op de grote uitdagingen in de plattelandswereld.

De 6 workshops die parallel werden gehouden tijdens de namiddag van 10 november vormden ongetwijfeld een hoogtepunt van het colloquium. Zes thema's werden behandeld, elk overeenstemmend met een uitdaging voor de plattelandswereld en voor LEADER:

- > de werkgelegenheid (*workshop 1*), een van de grootste problemen voor Europa, gelet op de aanhoudende zeer hoge werkloosheid;
- > de levenskwaliteit, het milieu en de landschappen (*workshop 2*), levensnoodzakelijke elementen voor een duurzame ontwikkeling, waarin welzijn en economische leefbaarheid hand in hand gaan;

- > de lokale democratie, de betrokkenheid en de gelijkheid van kansen (*workshop 3*), zeer belangrijke uitdagingen - en verwezenlijkingen - voor een programma als LEADER, gebaseerd op de “bottom-up”- en op partnerschap gebaseerde aanpak van de ontwikkeling;
- > vernieuwing (*workshop 4*), een fundamentele dimensie van LEADER als “reddingplank” voor de competitiviteit van de plattelandszones;
- > de subsidiariteit en de verdeelde verantwoordelijkheid van de uitwerking (*workshop 5*), de bepalende uitdagingen voor het slagen van LEADER II en het toekomstige gemeenschappelijke Initiatief;
- > de plattelandssolidariteit, de ontsluiting, de samenwerking en de netwerken (*workshop 6*), sleutelementen van de “LEADER-filosofie”, die steunt op de uitwisseling van ervaring, knowhow en goede praktijken tussen de plattelandsgebieden.

Doelstellingen

- Elke workshop moest, in functie van elk thema en uitgaande van de ervaring van de LEADER-groepen,
- > voorstellen doen om het onderzoek naar en de uitvoering van nieuwe methodes binnen de Agenda 2000 te vergemakkelijken;
  - > bepalen aan welke nieuwe uitdagingen een nieuw Initiatief voor plattelandsontwikkeling zal moeten beantwoorden;
  - > de onontbeerlijke steunmaatregelen, procedures, werk-kaders, enz. bepalen om de betrokken problematiek op lokaal vlak beter te beheersen.
- Naast deze algemene doelstellingen, moest elke workshop meer bepaald:
- > de nieuwe uitdagingen i.v.m. het betrokken thema bepalen;
  - > de specifieke methodes en de uitvoeringsmodaliteiten van LEADER onderzoeken;
  - > de resultaten van de LEADER-methode analyseren en evalueren.

Een gemeenschappelijke taal

De teksten die volgen geven een overzicht van de inhoud van elke workshop. Dit houdt natuurlijk altijd beperkingen in: het is immers onmogelijk om de volledige rijkdom van de meerdere uren durende debatten en

cratie, subsidiariteit, vernieuwing, netwerken...

de in al haar facetten

meningsuitwisselingen tussen de talrijke deelnemers (ongeveer 200 per workshop) weer te geven.

Naast de hoofdpunten in het artikel voor elke workshop, zijn er nog bepaalde elementen die tot uiting zijn gekomen in de zes werkgroepen en die een bijkomend licht werpen op de overpeinzingen van het LEADER-colloquium (sommige ervan werden uitgedrukt door Heino von Meyer, tijdens zijn samenvatting van de workshops op de plenaire vergadering):

- > de diversiteit van de plattelandszones is zo groot dat ze soms verwarrend werkt;
- > om op elke uitdaging in te gaan, is het nodig om de banden tussen de verschillende plattelandszones te verstevigen;
- > de uitdagingen van landelijk Europa zijn ook de uitdagingen van stedelijk Europa. De plattelandsontwikkeling is niet alleen de zaak van de plattelandsbevolking: de kwaliteit van het leven, van het milieu, van de landschappen, de nood aan vrijetijdsruimte bijvoorbeeld, beantwoorden ook aan een stedelijke vraag. Het is van belang dat de stadsbewoners zich bewust worden van de bijdrage van het platteland aan de maatschappij in haar geheel;

- > LEADER heeft bijgedragen tot het creëren van een nieuwe visie op het landelijke Europa;
- > LEADER heeft bijgedragen tot het instellen van een gemeenschappelijke taal en tot het overstijgen van het isolement van elke groep apart;
- > LEADER "vulgariseert Europa" en versterkt het beeld van de Unie op lokaal vlak;
- > de LEADER-methode is vaak storend en "*de LAG's zijn vreemde beesten*", om de metafoor van twee sprekers te gebruiken;
- > LEADER stemt overeen met een "bottom-up"-aanpak van de plattelandsontwikkeling, maar men mag niet vergeten dat het "de top" is die deze aanpak heeft aangeemoedigd en dit nog zal moeten doen in de toekomst;
- > LEADER is een uiterst modern beleid, want bijna zonder geld werkend, een "homeopathisch beleid". Vandaar het belang van innoverend werken, al was het maar om het gebrek aan middelen te compenseren.

Werkgelegenheid: een onrechtstreekse impact

Op een ogenblik waarop de Europese Unie meer dan 18 miljoen werklozen telt, is werkgelegenheid een sleutelkwestie die natuurlijk ook de toekomst van de plattelandswereld bepaalt. Tijdens de workshop "Werkgelegenheid en plattelandswerkgelegenheid: de LEADER-methode" werd geprobeerd om de impact van LEADER op het creëren of behouden van arbeidsplaatsen en activiteiten te evalueren, waarna, in een tweede fase, werd overgegaan tot het opstellen van aanbevelingen binnen het nieuwe Gemeenschapsinitiatief.

Nieuwe bronnen van werkgelegenheid

De oplossingen voor het werkgelegenheidsprobleem in de plattelandszones hangen tegenwoordig niet meer uitsluitend af van de traditioneel met deze vraag geconfronteerde structuren, in het bijzonder de bedrijven en de openbare collectiviteiten: voor de eerste, vermindert de productiviteit en de concurrentiestrijd de mogelijke aanwervingen; wat de openbare sector betreft, brengt de inkrimping van de budgetten overal een verlaging van het aantal arbeidsplaatsen teweeg.

Daarentegen verschijnen nieuwe behoeften, die nieuwe perspectieven op werkgelegenheid openen. Maar om deze nieuwe bronnen van arbeidsplaatsen te ontsluiten, is een nieuwe aanpak noodzakelijk, steunend op strategieën die rekening houden met de lokale menselijke middelen en met de troeven (natuurlijke rijkdommen, voorzieningen, enz.) en de beperkingen eigen aan elk territorium.

Carola Bell, verantwoordelijke van de Schotse LAG Western Isles, Skye & Lochalsh, heeft aangetoond hoe LEADER het oprichten van een centrum voor telewerk heeft gesteund, dat tot nu toe een honderdtal degelijke jobs in de uitgeverij heeft opgeleverd: "de nieuwe

■ De traditionele sectoren kunnen ook werkgelegenheid creëren: verwerking van olijfolie (*Préalpes Drômoises*, Frankrijk)

arbeidsplaatsen op het platteland moeten niet persé op het verleden gericht zijn, maar eerder op de toekomst; het moeten moderne jobs zijn, die beantwoorden aan de noden van de zone en de verwachtingen van de inwoners."

Het hoofddoel van LEADER is niet het rechtstreeks creëren van jobs, maar door gebruik te maken van partnerschap en een geïntegreerde aanpak van de hoofdassen voor de uitvoering, heeft LEADER perspectieven geopend voor nieuwe oplossingen voor werkgelegenheid: de steun aan lokale initiatieven, het overleg tussen partners zijn in de LEADER-zones de voorkeurmiddelen geworden om nieuwe activiteiten aan te moedigen en te begeleiden, zodat de bestaande werkgelegenheid geleidelijk aan steviger verankerd wordt en nieuwe bronnen van inkomsten en activiteit ontstaan voor de plattelandsbevolking.

Micro-ondernemingen

LEADER heeft dus een onrechtstreeks effect gehad op de werkgelegenheid, en dat binnen projecten die vaak nauwelijks in aanmerking komen voor de klassieke programma's. "De leiders van de projecten die wij steunen", verklaarde Tommaso Marsano van de LAG Capo Santa Maria di Leuca (Italië), *"zijn eerst en vooral enthousiaste mensen, gedreven door ondernemingszin, die tot dan toe nooit toegang hadden gekregen tot gemeenschapsfinancieringen."*

LEADER is gericht op de micro-ondernemingen en micro-activiteiten die, door verschillende methodes van werkorganisatie (zelftewerking, deeltijdse arbeid, seizoensarbeid), tegelijk kunnen zorgen voor een grotere diversiteit en een grotere stabiliteit van de inkomens voor de plattelandsbevolking: denk eraan dat bijna de helft van de landbouwers in de Unie meerdere activiteiten uitoefenen.

De opdracht van de LEADER-partners is het opsporen en valoriseren van tot dan toe onaangeboorde mogelijkheden, bijvoorbeeld inzake identiteit en voorzieningen. Het gaat erom, het aanbod en de vraag voor nieuwe producten en diensten te organiseren, en zo de creatie van economisch leefbare activiteiten te stimuleren, die leiden tot werkgelegenheid en een betere levenskwaliteit voor de lokale bevolking. Opleiding vormt natuurlijk een essentieel onderdeel van deze aanpak. Maar ook op dit gebied heeft de traditionele aanpak vaak zijn beperkingen getoond. Er moeten nieuwe modaliteiten voor de opleiding en het aanleren worden uitgevonden, des te meer, volgens Michel Laine van DG V, aangezien *"grote verschillen kunnen voorkomen tussen de bestaande bekwaamheden en die, die men werkelijk nodig heeft, tussen de huidige bekwaamheid en die, die men binnen tien jaar zal nodig hebben."*

Bindingen

De LEADER-ervaring toont aan dat het creëren van jobs in een landelijk milieu een werk van lange adem is, waarvan de resultaten slechts geleidelijk aan zichtbaar worden. Het is niet gewoon een kwestie van financiële steun: het gaat via fases van informatie, mobilisatie van de actoren, ontdekking van specifieke lokale troeven, hulp bij het vinden van nieuwe ideeën, het oprichten van netwerken voor de ondernemers, nieuwe overlegonden tussen openbare en privé-sectoren, enz. Verwijzend naar het voorbeeld van de Territoriale Pacten voor de Werkgelegenheid, merkt Michel Laine op dat *"het succes van de ondernemingsgeest minder afhangt van de inhoud van de maatregelen dan van de voorgestelde uitvoeringsmodaliteiten. (...) Eerst en vooral moeten de onontbeerlijke bindingen tussen de verschillende bevolkingsgroepen worden gecreëerd, om te komen tot een sociale samenhang die bijdraagt tot de oplossing van de tewerkstellingsproblemen."*

Andere argumenten pleiten voor het betrekken van de verschillende bevolkingsgroepen: zo biedt de diversifiëring van de plattelandsactiviteiten nieuwe vooruitzichten voor de vrouwen. Traditioneel zijn de activiteiten die verbonden zijn met de landbouwproductie eerder onderdeel van de taken van de landbouwer, maar zodra het landbouwbedrijf zich diversifieert naar het plattelandstoerisme of de commercialisering van hoeveproducten, bijvoorbeeld, wordt de rol van de echtgenote veel belangrijker. De vragen over de gelijkheid van kansen, de beroepskansen van de jongeren, enz. vragen om specifieke interventies. Daarom levert LEADER aangepaste steun- en begeleidingsdiensten, creëert het bindingen tussen de actoren en de sectoren en bevordert het de samenwerkingsverbanden.

De deelnemers aan de workshop trekken hieruit het besluit dat het nodig is om:

- > de indirecte aanpak van LEADER i.v.m. de werkgelegenheid te behouden, door de mogelijkheid tot ondernemen aan te moedigen;
- > de multisectoriële aanpak te behouden, die onontbeerlijk is voor de diversifiëring van de activiteiten;
- > de immateriële investeringen en de "zachte" financiële steun te blijven privilegiëren, die de andere investeringen aanvullen en vaak een groter versterkend effect hebben dan de zware investeringen. <

Levenskwaliteit, milieu, landschappen: bescherming en valorisatie verzoenen

Levenskwaliteit in een landelijke omgeving: de valorisering van de ruimte, van het patrimonium en van de landschappen is van essentieel belang

De workshop over het milieu, de levenskwaliteit en de landschappen omvatte een groot aantal uitdagingen, aangezien, zoals Ritva Partanen van de LAG RaJuPussu (Finland) duidelijk aantoonde tijdens de voorstelling van het ontwikkelingsproces dat aan de gang is in dit afgelegen en dunbevolkt territorium: *“de levenskwaliteit vermindert zowel inzake de kwaliteit van de lucht, het water en de landschappen als de diensten die beantwoorden aan de noden van de bevolking.”*

Vier elementen zijn van essentieel belang om de kwaliteit van het leven te verbeteren in de plattelandsterritoria, hoe onderling verschillend deze ook zijn:

- > de versterking van de sociale banden;
- > de valorisering van de ruimte, het patrimonium, de landschappen;
- > toegang tot informatie, opleiding en werk;
- > beschikbaarheid van lokale diensten.

Duurzame ontwikkeling

Het centrale belang ligt echter in de economische leefbaarheid van de plattelandszones, want *“zelfs al leven de mensen in een mooie streek, ze gaan er toch weg als er niet genoeg economische activiteit is”*, zoals een deelnemer vaststelde.

De ultieme uitdaging is een duurzame ontwikkeling. Duurzaamheid gaat veel verder dan gewoon de zorg om de bescherming van het milieu; als concept omvat ze in een dynamisch proces de economische doeltreffendheid, de sociale samenhang en het respect voor de integriteit van het milieu, van de biodiversiteit en van de landschappen.

Al deze elementen met elkaar in overeenstemming brengen is niet eenvoudig. In feite gaat het er meestal om, een evenwicht te vinden tussen twee ogenschijnlijk tegengestelde polen: *“we zijn gedwongen de natuurlijke rijkdommen te verkopen om ze te beschermen”*, zoals Reinhard Lechner van de LAG Bregenzerwald (Oostenrijk) het samenvatte.

De deelnemers aan de werkgroep wezen nadrukkelijk op het belang van de acties ter sensibilisering en opleiding i.v.m. het milieu: *“de bescherming van het milieu wordt nog te vaak door velen gezien als een bedreiging voor de economische activiteit”*, getuigde Jacqui Cuff van de ornithologische stichting Birdlife International.

Het milieu als hefboom

Vele LEADER-groepen hebben toch bijgedragen tot het omvormen van de bestaande of potentiële conflicten tot positieve synergieën. De meest evidente voorbeelden worden gegeven door de plaatselijke actiegroepen die optreden in de beschermde zones, of het nu gaat om nationale of regionale natuurparken of biosfeerreservaten. Deze LAG's slagen erin om van natuurbescherming en restauratie van het patrimonium een troef te maken en zelfs een hefboom voor de ontwikkeling van het betrokken territorium, door ze te richten op de omvorming van boerderij- en artisanale producten, op toerisme, enz., en zelfs door hooggespecialiseerde beroepen te creëren, gericht op het onderzoek en de evaluatie van het milieu. Allemaal mogelijkheden om *“de economische activiteiten ten dienste te stellen van de bevolking en de ‘braindrain’ uit het platteland te beperken”*, zoals een verantwoordelijke van de LAG van Aragon (Spanje) het uitdrukte.

Sinds 1992 heeft de globale aanpak van LEADER niet alleen de verbetering van het middelenbeheer en de kwaliteit van de landschappen mogelijk gemaakt, maar ook de opleiding en kwalificatie van de betrokken plaatselijke actoren, wat geleid heeft tot zeer professionele ontwikkelingsplannen. Voor Christian Anz van DG VI, *“heeft LEADER de plattelandszones multifunctioneel gemaakt en zou de LEADER-filosofie moeten worden toegepast op andere gemeenschapsprogramma's.”*

Diensten

Meer algemeen, neemt LEADER deel aan het behoud van duurzame plattelandsgemeenschappen, door de lokale identiteit en cultuur te valoriseren, door te strijden tegen de uitsluiting en ook door te zorgen voor een evenwicht tussen de knowhow, de kansen en de noden van alle bevolkingsgroepen.

In verband met deze noden, ging een sleutelvraag voor de deelnemers aan de workshop over het aanbod van openbare en privé-diensten en het efficiënt gebruik van de nieuwe technologieën. *“In de geïsoleerde zones zijn moderne communicatietechnologieën van fundamenteel belang om het isolement op te heffen en de bevolking in het territorium te houden”*, merkte de vertegenwoordiger van de groep South West Limerick (Ierland) op.

Volgens de deelnemers aan de workshop is dit echter een sector waarin LEADER misschien niet voldoende aanwezig is geweest. Op dit gebied zouden de strategieën en de criteria voor het in aanmerking komen voor het programma moeten worden herzien, zodat optimaal gebruik kan worden gemaakt van een sector die grote mogelijkheden voor de werkgelegenheid inhoudt.

De vitaliteit van de plattelandszones, de versterking van de synergieën en complementariteit tussen de lokale actoren bevorderen, vergt een strenge selectie van de te steunen acties. Een ander evenwicht moet worden gevonden tussen de noodzakelijke inachtneming van het specifiek karakter van elk territorium en het uiteraard algemeen karakter van de globale beleidsvoeringen die hun weerslag hebben op het lokale niveau.

Kwaliteit

De LEADER-programma's voor plattelandsinnovatie hebben bepaalde antwoorden opgeleverd voor wat betreft de aanpassing en de diversifiëring in het gebruik van de ruimte, van het landschap en van de natuurlijke rijkdommen. Het is echter noodzakelijk dat de onderlinge verhouding tussen het ontwikkelingsbeleid en het milieubeleid verdiept wordt en dat de notie van ruimte beter wordt geïntegreerd in de door het LEADER-Initiatief gesteunde acties.

De workshop heeft ook voorgesteld om het experimentele karakter van LEADER te behouden: de pilootaanpak van het programma maakt een grotere interventiesoepelheid mogelijk ten dienste van een doel – de duurzame ontwikkeling – dat even complex als ambitieus is.

Een ander besluit, dat het geheel van de LEADER-methode betreft, gaat over de kwaliteit: *“de hoge kwaliteitscriteria die wij op milieugebied stellen moeten worden uitgebreid tot het geheel van onze ontwikkelingsactie”*, verklaarde een spreker: *“kwaliteit van de animatie, van het partnerschap, van de projecten, van de innovatie, enz.”* <

Lokale democratie, deelname en gelijkheid van kansen

In tegenstelling tot de twee vorige workshops, hield deze workshop zich veel meer bezig met de aan te wenden middelen – democratie, lokale deelname, gelijkheid van kansen – dan met de te bereiken doelstellingen – werkgelegenheid, levenskwaliteit, duurzame ontwikkeling.

De deelname van de lokale bevolking, de sociale en economische samenhang zijn immers sleutelementen voor een evenwichtige en duurzame ontwikkeling op lange termijn. Voor Joan Asby, van de LAG South Pembrokeshire (Verenigd Koninkrijk), *“zou een ontwikkelingsproces waarbij uitsluitend de institutionele en economische lokale actoren betrokken zijn, steriel zijn. We moeten de voorwaarden creëren opdat zoveel mogelijk mensen, jong en oud, mannen en vrouwen, gemobiliseerd worden, en dat in alle fasen van het proces.”*

Nieuwe houdingen

Door van het partnerschap in zijn breedst mogelijke vorm een vereiste te maken voor de opbouw van een gemeenschappelijke territoriale ontwikkelingsstrategie, heeft LEADER een beslissende invloed uitgeoefend op het gedrag van de plattelandsactoren, zowel institutionele als privé. Overigens heeft het naar voor schuiven van de animatierol concrete ruimten geopend voor de deelname van de verschillende lokale actoren en een impuls gegeven aan de verwezenlijking op lokaal vlak van een reeks informatieve en vormende activiteiten die geleid hebben tot een verrijking van de ontwikkelingsvooruitzichten dankzij de diversiteit van de ideeën, gezichtspunten en verzoeken van de verschillende lokale actoren.

De meerwaarde van LEADER voor dit thema is moeilijk af te wegen op korte termijn. De technische en financiële bijstand kan wel worden berekend, maar de betrekkingen van de lokale bevolking, de nieuwe partnerschapspraktijken, het nieuwe inzicht in de “sociale breuken” in de betrokken territoria zijn moeilijk meetbaar. Al deze elementen hebben echter geschikte instrumenten opgeleverd om bij te dragen tot de versterking van de lokale democratie en de gelijkheid van kansen op lokaal niveau.

LEADER-financiering en vrijwillig werk: bouw van een polyvalent centrum in Tollebeek (Flevoland, Nederland)

De plattelandsterritoria van de Europese Unie vertonen onderling grote verschillen wat betreft de organisatie van hun sociaal weefsel, de uitdrukkingsruimte voor de ideeën en de verhoudingen tussen instellingen en burgers. Bij het vaststellen van deze verschillen, hebben de deelnemers aan de workshop zich ook afgevraagd *“wat de meest geschikte omvang van een territorium is, als men wil dat de democratie optimaal functioneert”* (Thomas Schaumberg, LAG Vogelsberg, Duitsland).

Deze diversiteit, één van de grootste troeven van het landelijk milieu, vergt soepele strategieën en kan leiden tot bepaalde moeilijkheden bij de toepassing van het Europees beleid en de uitvoering van programma's als LEADER. Zo was het voor bepaalde territoria nodig om het ontwikkelingsproces op gang te brengen door gebruik te maken van zeer elementaire animatiemethodes, vanwege het totaal verval van het sociaal-economisch weefsel; elders maakte de animatie het mogelijk om een kwalitatieve sprong te maken in reeds bestaande activiteiten. Zo ook hebben, in bepaalde zones, de nieuwe ingevoerde praktijken zonder veel problemen gewoontes om gemeenschappelijk te werken gecreëerd, terwijl in andere de “sectoriële” manier van denken nog dominant blijft.

Nieuwe praktijken

Vaak heeft het LEADER-partnerschap een positieve weerslag gehad op de normale institutionele praktijken: zo werd de raadpleging van de verschillende betrokken partijen en het overleg tussen de partners geleidelijk aan geïntegreerd in het “normale” beheer van de projecten. Tegenwoordig wensen meerdere LEADER-groepen te genieten van een grotere zelfstandigheid in het uitwerken en uitvoeren van de lokale ontwikkelingsstrategieën en wensen ze een betere greep te hebben op de externe beslissingen die hun territorium kunnen beïnvloeden.

Deze processen vergen nieuwe methodes voor overleg en samenwerking tussen de lokale actoren. In zijn getuigenis over de ervaring van de LAG Ouest-Aveyron (Midi-Pyrénées, Frankrijk) en over de bezinning van het Franse net “Sol et Civilisation”, ziet Raymond Lacombe vier dimensies in de ontwikkeling van de lokale praktijken: *“een hernieuwing van de organisatie van de territoria (reactivering van de notie “land”), nieuwe partnerschaps- en netwerkpraktijken (creëren van werkgroepen waarin een diversiteit van actoren samenkomen), aangepaste processen voor de besluitvorming (waarbij animatieteam, financiers en LAG samenwerken) en de rehabilitatie van de ‘contract’-formule tussen administraties en actoren van het territorium (...). Het gaat niet meer om een hiërarchisch geordende relatie of een relatie tussen bedelaar en gulle gever, maar een gelijkwaardige relatie. Ook dat is een onderdeel van de democratische uitdaging.”*

Democratie, deelname en gelijkheid van kansen houden in dat beter rekening wordt gehouden met de nieuwe vormen van uitsluiting, met de onvoldoende toegang tot middelen en kansen. De LEADER-programma's hebben bijgedragen tot een beginnende herverdeling, zowel op territoriaal vlak als tegenover de minderbegunstigde bevolkingsgroepen. Het is echter noodzakelijk dat deze verhouding tussen ontwikkelingsbeleid en verrijking van de democratische praktijken wordt uitgediept, terwijl de notie van gelijkheid van kansen wordt geïntegreerd in de deelname aan de door het LEADER-Initiatief gesteunde activiteiten.

De workshop besloot dat LEADER een nieuw concept van het “platteland” had veroorzaakt. Het Initiatief heeft een echte dynamiek van animatie en een mobilisatie veroorzaakt, ook binnen de bevolkingen of bevolkingsgroepen die het opgegeven hadden om aan de ontwikkeling deel te nemen, of die zelfs het bestaan van kansen binnen hun territorium niet meer wilden erkennen.

LEADER heeft de creatie van nieuwe relaties tussen de verschillende lokale bevolkingscategorieën, tussen de openbare, privé- en verenigingssectoren, en tussen de verschillende administraties mogelijk gemaakt.

Centraal loket

Wat het toekomstige Gemeenschapsinitiatief betreft, is het absoluut noodzakelijk de nodige soepelheid te verzekeren en te bewaren, zodat op lokaal niveau een optimale deelname van iedereen ontstaat. Hiervoor kiest de workshop voor het toekennen van een globale subsidie, zelfs al zorgt deze formule vaak voor uitvoeringsproblemen. Het is belangrijk om deze methode duidelijker te maken, te controleren in hoeverre ze overeenstemt met in het bijzonder de nationale en regionale administratieve regels en procedures, omdat in verschillende regio's dat wat de uitvoering van LEADER had moeten vergemakkelijken vaak tot grotere problemen heeft geleid.

Vele sprekers pleitten ook voor de formule van het “centraal loket” dat, door de verschillende geldstromen op lokaal niveau te kanaliseren, slechts één set van regels vergt en voorkomt dat de lokale groepen met drie verschillende Europese Fondsen moeten onderhandelen, bijgevolg drie rapporten moeten opstellen, enz. <

Subsidiariteit en verantwoordelijkheid. Welke verbinding tussen de verschillende niveaus?

Deze workshop, waaraan talrijke vertegenwoordigers van nationale en regionale instellingen en administraties deelnamen, ging over de subsidiariteit en het “vertikaal partnerschap”. Het doel was, na te denken over het geschikte verantwoordelijkheidsniveau – lokaal, regionaal, nationaal, Europees – om het “LEADER-effect” te maximaliseren.

Bevoegdheden

Ten eerste werd vastgesteld dat alles afhangt van de verdeling van de bevoegdheden en van de administratieve traditie in de verschillende landen. Om nog te zwijgen van de soms zeer grote verschillen in de gebruikte terminologie en concepten. Vandaar de moeilijkheid om tot definitieve besluiten te komen aan het einde van de workshop.

LEADER, dat soms wordt beschouwd als een bedreiging door de overheid van een hoger niveau, werd geconfronteerd met de institutionele starheid en onvolkomenheden. *“De cultuur van de lokale ontwikkeling wordt met lede ogen bekeken door de financiële en administratieve wereld. LEADER verliest van zijn geloofwaardigheid door zijn administratief beheer”,* betreurt een verantwoordelijke van de Franse LAG.

Vaak werden vertragingen vastgesteld: zo stelt het Kruispunt van Nedersaksen vast dat de verwerking van een dossier tot drie jaar kan aanslepen. *“Ondertussen zijn de doelstellingen van het project geëvolueerd en is de kans groot dat de oorspronkelijke subsidieaanvraag niet meer overeenstemt met deze evolutie.”*

Ook moet het juiste evenwicht worden gevonden tussen de vereisten voor de uitvoering van de projecten op lokaal niveau en de beperkingen die eigen zijn aan elk beheer van openbare fondsen op regionaal, nationaal en/of Europees niveau. De LEADER-groepen hebben vaak te kampen met tegenstrijdigheden op deze verschillende niveaus. Maar als het al moeilijk is om bijvoorbeeld op Europees niveau de tussenkomst van de drie structurele Fondsen te coördineren, hoe kan men dan verwachten dat de lokale groepen erin zouden slagen? Elk niveau heeft dus nood aan betere beheerpraktijken. *“De mensen weten wat ze willen. Het is aan ons om de synergieën tussen de verschillende openbare fondsen te identificeren,”* verklaarde Anthony Leddy, van de LAG Cavan-

Monaghan (Ierland) over de verantwoordelijkheden op lokaal niveau.

Model

Toch heeft de voor bepaalde instellingen “storende” LEADER-methode niet alleen te lijden gehad onder onverschilligheid of tegenkanting. Integendeel, soms krijgt ze navolging: José Emilio Guerrero, vertegenwoordiger van Andalusië, heeft het accent gelegd op het feit dat LEADER een behoorlijk potentieel had voor de sociale samenhang. Geïnspireerd door de LEADER-methode, werkt Andalusië tegenwoordig aan “territoriale strategische plannen” gebaseerd op de mobilisatie van de bevolking. Mikael Lindau, van het Zweedse Agentschap voor de plattelandsontwikkeling (GBV), van zijn kant, benadrukte het hervormend karakter van het Initiatief op nationaal niveau: in Zweden wordt gediscussieerd over een hervorming die, op termijn, kan leiden tot een multisectoriële aanpak in alle openbare interventies ter bevordering van de ontwikkeling en de inrichting van het territorium.

Voor Michel Cadot, van de Directie voor de Inrichting van het territorium (DATAR, Frankrijk) is LEADER voor alles een “belangrijke methode”. En hij stelt bepaalde oriëntaties voor de toekomst voor: *“de ‘bottom-up’-aanpak bevorderen door acties voor de ‘territorialisering’ van de werkgelegenheid en door de vereenvoudiging van de administratieve procedures (...) de plattelandsontwikkeling bevorderen in de context van de inrichting van het territorium (...) het pilootkarakter van LEADER bewaren.”*

Samenhang

Voor Jean-Charles Leygues, van de Algemene Directie “Regionaal Beleid en Samenhang” (DG XVI), is de lokale aanpak geen wondermiddel. Volgens hem moet er een duidelijkere verdeling komen van de verantwoordelijkheden en een meer samenhangende werkmethode in functie van de pertinente territoriale schaal. Het is ook belangrijk om LEADER te situeren in een geïntegreerde aanpak van het territorium, wat de vraag oproept over de relatie tussen het platteland en de stad. Zo ook moeten de complementariteiten met de programmatie beter worden omschreven: *“welke invloed heeft LEADER op de programmatiewerktuigen en vice-versa?”* In dit verband heeft Jean-Charles Leygues vermeld dat DG XVI bezig was met het onderzoeken van nieuwe procedures, gebaseerd op het principe van de terugbetaling, eerder dan op het principe van het voorschot.

Wim van Gelder, van het Comité van de Regio's, beweerde van zijn kant dat het wenselijk is om de landelijke beleidsvoeringen uit te breiden tot alle plattelandszones, over de typologie van de Structuurfondsen heen: *“het laboratorium van ervaringen dat LEADER is, moet zo kunnen worden gebruikt in alle Europese regio's.”*

Vereenvoudiging

Voor Laurent Van Depoele (DG VI), moeten drie sleutelwoorden de uitwerking van het toekomstige Gemeenschapsinitiatief inspireren: "helderheid", "vereenvoudiging", "soepelheid".

De vraag van de subsidiariteit beperkt zich niet uitsluitend tot het lokale vlak. Het gaat erom, het meest geschikte niveau te identificeren in functie van de uit te voeren taken: de planning moet gebeuren op een zo laag mogelijk niveau, zo dicht mogelijk bij het terrein. "Wat de programmatie betreft, moeten we de stappen verduidelijken", verklaarde hij; "uitgaande van een 'foto' van de zone, moeten we doelstellingen en een strategie bepalen. De rol van de Commissie is niet het opstellen van een programma vanuit het niets, maar te zorgen voor de samenhang van deze programmatie voor het hele territorium van de Unie." Volgens Laurent Van Depoele, moeten overigens de interventieniveaus vereenvoudigd worden. Wat de betrokkenheid van de actoren betreft, is LEADER een gedeelde verantwoordelijkheid: er moet dus verduidelijkt worden welke de partnerschappen zijn, hetgeen de vraag oproept van de verdeling van de bevoegdheden. "De grote vraag die de Agenda 2000 voor de toekomst oproept, is die van het naar elkaar groeien van een multisectoriële landbouw en de ontwikkeling van het platteland."

Ten slotte werden in de workshop meerdere aanbevelingen opgesteld. Er moet een verdeling van de verantwoordelijkheden komen die:

- > de lokale deelname waarborgt;
- > de samenhang en de complementariteit tussen LEADER en de grote structurele beleidsvoeringen op financieringsgebied verbetert;
- > een nieuwsoortige territoriale ontwikkelingsstrategie gebruikt, die de conflicten overstijgt tussen het lokale en het regionale niveau, tussen het landelijke en de landbouw ("LEADER heeft veel wantrouwen opgeroepen bij de traditionele actoren van de plattelandswereld, in het bijzonder bij de landbouwers", klaagde een spreker van Extremadura). Alle partijen moeten de wederzijdse voordelen die zij eruit kunnen halen herkennen. Geen enkele partij is er absoluut tegen gekant: "landelijk" betekent noch anti-stedelijk, noch anti-landbouw. De toekomstige oplossingen zullen afhangen van een juist evenwicht tussen de soms uiteenlopende belangen en het nastreven van gemeenschappelijke doelen die de ontwikkeling begunstigen. De kwaliteitscharters, de Franse "Chartes de Pays" en andere dergelijke middelen zijn reeds voorbeelden van een dergelijke aanpak. <

Laurent Van Depoele (Europese Commissie), Anthony Leddy (LEADER Cavan-Monaghan, Ierland), Mikael Lindau (Zweeds agentschap voor plattelandontwikkeling) en José Emilio Guerrero (Regering van Andalusië, Spanje)

Technologische vernieuwing en territoriale vernieuwing nader tot elkaar brengen

“LEADER is een zeer geconcentreerde meststof.” Josef Mayerhofer van het Oostenrijkse ontwikkelingsagentschap Waldviertel Management gebruikte een lange landbouw-metafoor om het belang te omschrijven van de animatie, van de bewustwording van de duur en “stap-voor-stap”-aanpak in het ontwikkelingsproces.

De workshop gewijd aan de “gedifferentieerde vernieuwingsstrategieën” legde van bij het begin de nadruk op het feit dat de plattelandsvernieuwing in de eerste plaats een proces is, vanaf de noodzaak te kunnen rekenen op een “groep die een project ondersteunt en een visie ondersteunt” (Fritz Wittemann, LAG Oberes Altmühltal-Mittel-franken, Duitsland), tot aan de “oogst” en het op de markt brengen van vernieuwende producten en diensten.

Globaliteit

Vanuit het voorbeeld van de valorisering van de rivierzalm in zijn zone van Haut-Allier (Frankrijk), benadrukte Jean-Marc Schlick de globale dimensie van de vernieuwing in het landelijk milieu: *“de vernieuwing blijkt al uit de doelstellingen van het project. Het is de globaliteit ervan, het geheel van de acties die samen bijdragen tot de verwezenlijking ervan, die vernieuwend is, zelfs als elke actie op zichzelf dat niet is.”*

Net als andere sprekers merkte hij ook op dat innovatie een bron van moeilijkheden is (bijvoorbeeld door de tegenwerking van corporatistische instellingen), dat ze risico’s inhoudt en een responsabilisering van de actoren in alle fasen van het proces vereist. De vernieuwing heeft vaak ook een meeslepend effect op gebieden die ogenschijnlijk ver verwijderd zijn van het oorspronkelijke doel: *“een vernieuwende actie kan een uitstekend middel zijn voor de ‘vulgarisatie van Europa’; ons grensoverschrijdend project ‘Ecorail’ (het gebruik van oude spoorlijnen voor fietstochten), uitgevoerd met Spaanse en Duitse partners, heeft in de dorpen geleid tot een hele reeks culturele en feestelijke projecten tussen de drie landen.”*

Een technologische vernieuwing ten dienste van de vrijetijdsbesteding: de “cyclorail”, uitgewerkt in de LEADER-zone **Montaña Palentina** (Spanje)

TOO en LEADER

Na de vernieuwing als proces te hebben geanalyseerd, hebben de deelnemers aan de workshop zich bezonnen over de banden en schijnbare tegenstellingen die bestaan of zouden kunnen bestaan tussen de territoriale vernieuwing en de bedrijfsvernieuwing. Philippe Galiay van DG XII ("Wetenschappelijk onderzoek") vergelijkt namelijk de aanpak van het "1ste Plan voor de vernieuwing in Europa", gepubliceerd door de Europese Commissie, en de LEADER-aanpak: *"voor het Plan is de bron van vernieuwing de markt, terwijl dit voor LEADER het individu, de lokale actor is...In het eerste geval zijn de analysemethodes econometrisch, in het tweede geval sociologisch. De gezochte oplossingen zijn ook verschillend: voor het Plan zijn ze macro-economisch, voor LEADER zijn het 'micro'-oplossingen op menselijke schaal."*

Maar de twee aanpakmethodes zijn slechts schijnbaar contradictorisch: om competitief te kunnen zijn en tevens te combineren met de lokale knowhow, moeten de plattelandszones ook kunnen gebruik maken van technologisch onderzoek en ontwikkeling (TOO). Er bestaat dus een sterke complementariteit tussen de territoriale vernieuwing en het technologisch onderzoek, die zelfs kunnen samenvallen wat betreft financiële steun. Zoals meerdere sprekers benadrukten, zou het wenselijk zijn dat de Europese onderzoeksfondsen vaker het LEADER-fonds zouden aanvullen.

Het debat tussen TOO en territoriale vernieuwing werd aangezwengeld door de verantwoordelijke van de LAG Sierra de Béjar y Sierra de Francia, Angel de Prado Herrera, die aantoonde hoe in die zeer achtergebleven zone in Spanje het probleem van de verwerking van het olijfolie-afval werd opgelost, dankzij de medewerking van de LEADER-groep en de universiteit van Valladolid: *"we hebben snel een probleem opgelost dat grote multinationals nog niet hadden kunnen oplossen. We zijn nu zelfs houders van een wereldwijd brevet voor een systeem voor de zuivering en verwerking van afval."*

Deze getuigenis gaf Jacques Burtin, van de Onderzoekseenheid van DG VI, de kans om op te merken dat *"de plattelandszones perfect in staat zijn te innoveren, inclusief de meest achtergebleven zones."* En hij voegt eraan toe: *"de vernieuwing in de plattelandsomgeving is een sociale, organisatorische, op partnerschap gebaseerde vernieuwing. Het is het territorium in zijn geheel dat zorgt voor de vernieuwing en de ontwikkeling. We mogen de plattelandsvernieuwing en de 'klassieke', technologische vernieuwing niet tegenover elkaar plaatsen... Ook mogen we niet 'aan vernieuwing doen om aan vernieuwing te doen'; elke vernieuwing moet gericht zijn op een precies doel."*

Volgens Jacques Burtin zijn de te stellen vragen precies: *"hoe moeten de technologische vernieuwingsmiddelen en de middelen van LEADER tot uitdrukking worden gebracht? Hoe kan het volgende Gemeenschapsinitiatief worden verbeterd om de plattelandsvernieuwing te vergemakkelijken? Hoe kan beter rekening worden gehouden met de risico's verbonden aan de instrumenten voor de steun aan de vernieuwing, die het 'visitekaartje' van LEADER is, en zijn voornaamste toegevoegde waarde?"*

"Speciaalzaak van de vernieuwing"

"De vernieuwing vloeit voort uit de verbinding tussen het lokale genie en de gevestigde knowhow", besloot de verslaggever, Gilda Farrell van het Europees LEADER-Observatorium. *"Hoe kunnen we het TOO dichter bij het terrein brengen, vooral in de meest achtergebleven gebieden? We stellen vast dat de lokale producenten snel oplossingen vinden waar de TOO-structuren dicht bij het plattelandsmilieus staan, zoals in Noord-Italië... Zouden ook bepaalde algemene technische problemen niet kunnen worden overgenomen door een hoger niveau dan het lokale, om een versplintering van de fondsen te vermijden? Ik weet bijvoorbeeld dat verschillende LEADER-groepen elk apart onderzoek voeren over olijfolie..."*

Het nieuwe Gemeenschapsinitiatief zou dus moeten leiden tot de oprichting van "deskundigheidspools" ten dienste van meerdere territoria om de algemene en/of met de plaatselijke context verbonden problemen op te lossen, en tegelijk de toegevoegde waarde van de beschikbare middelen te vergroten.

Het slotwoord komt echter toe aan Eric Andrieu van de LAG Pays Cathare (Frankrijk) die, pleitend voor *"de vernieuwing in de steunprocedures"*, verklaarde: *"Commissaris Fischler had het vanmorgen over 'LEADER, supermarkt van de vernieuwing'. Ik zou eerder zeggen dat wat we moeten nastreven een 'speciaalzaak van de vernieuwing' is."* <

Landelijke solidariteit, openheid en samenwerking (de) LEADER-netwerk(en) versterken en

Naast de lokale en geïntegreerde aanpak, zijn de solidariteit tussen de plattelands-territoria en de actieve deelname aan lokale, regionale, nationale en transnationale netwerken voor plattelandsontwikkeling evenzoveel dimensies die van LEADER een avant-gardeprogramma hebben gemaakt.

Dankzij de werktuigen die het ter beschikking stelt (publicaties, elektronisch net, seminaries, enz.), heeft LEADER de plattelandsgroepen de kans gegeven om praktijken die leiden tot openheid en samenwerking uit te bouwen. Deze geweldige overdracht van knowhow, vaak informeel en weinig opvallend, heeft voor een groot deel bijgedragen tot het succes van het Gemeenschapsinitiatief voor de plattelandsontwikkeling.

Samenwerking

De samenwerking, een echt tegengif voor het lokalisme, voor de "kerktorenmentaliteit", biedt de LEADER-groepen de mogelijkheid om het belang van hun diversiteit te ontdekken, terwijl ze gemeenschappelijke referenties en een gemeenschappelijke taal ontwikkelen, die op hun beurt weer nieuwe solidariteitsbanden smeden. Dit

is een belangrijke troef voor een duurzame plattelandsontwikkeling. De samenwerking maakt het ook mogelijk de meest geschikte schaal te vinden voor elke ontwikkelingsproblematiek. Ze leidt vaak ook tot een harmonisatie van de strategieën tussen naburige territoria. Ze vormt de basis voor de netwerkeconomieën, door het mogelijk te maken om productengamma's uit te breiden, nieuwe markten te bereiken, aanvullende knowhow te vinden, overdracht van technologieën te vergemakkelijken en verschillende aanpakwijzen voor de ontwikkeling op elkaar te laten aansluiten. Ze smeedt banden tussen de actoren van verschillende territoria, die met gelijkaardige problemen worden geconfronteerd.

De workshop heeft echter ook gewezen op bepaalde moeilijkheden. Het gebrek aan ervaring met het netwerken is er één van: Carmen Furelos Gateiro (Portodemouros, Spanje) toonde aan hoe, dankzij een vanuit het programma Armoede gebouwd lokaal netwerk, deze LAG zich had opengesteld voor andere projecten, maar problemen had gekregen met het beheer van een overdadig aantal actoren. Ze stelt voor om op nationaal niveau een "net van projectanimatoren" te creëren.

De naburigheid van LEADER-zones kan paradoxaal genoeg leiden tot moeilijkheden: voor Paolo Tola, van het opleidingsinstituut FORMEZ (Sardinië, Italië), "zijn de samenwerkingsprojecten op regionaal niveau noodzakelijk, maar er moet een evenwicht worden gevonden tussen solidariteit, samenwerking... en concurrentie tussen de LAG's."

Een andere Italiaanse spreker, Nerino Galerani, van de LAG Antico Frignano, drukte zijn spijt uit over het gebrek aan contractuele procedures en juridische instrumenten om de grensoverschrijdende samenwerkingen te

■ Een netwerk biedt ook de gelegenheid om gezellig van gedachten te wisselen

rking: het (ze) uitbreiden naar het Oosten

formaliseren (“welke juridische waarde hebben onze intentiebriefven?”) en wees erop dat op dit gebied de Europese Commissie een belangrijke meerwaarde kon leveren.

In bepaalde landen is het ook zo dat de informele verenigingen van LAG's en de nationale animatie-eenheden van het LEADER-netwerk samen bestaan. *“Er zijn in feite verschillende types van netwerken – institutionele, associatieve, informele – met verschillende functies”,* verklaarde Maurizio Giannini, voorzitter van Assoleader, een vereniging van Italiaanse LAG's, en animator van de workshop. *“Deze netwerken zijn meestal complementair. Er is met name een sterke complementariteit tussen de informele verenigingen van lokale actiegroepen en de nationale animatie-eenheden van het LEADER-netwerk.”*

Verbreiding

De solidariteit met andere territoria opent ook vooruitzichten voor de uitbreiding van de lokale en geïntegreerde aanpak van de plattelandsontwikkeling naar territoria buiten de Europese Unie. Zo vormt LEADER zeker een uiterst geschikt werktuig voor de overgangsfase van de integratie van de voor de uitbreiding van de Unie in aanmerking komende landen. Het Initiatief past immers in essentiële elementen die naar voor werden geschoven in de Agenda 2000: burgerrechten, democratie, respect voor minderheden, heropbouw van een sociaal weefsel, creëren van overlegruimten (partnerschappen), zoeken naar geschikte schalen voor het ontwikkelingsbeheer, economische competitiviteit van de plattelandsterritoria door het diversifiëren van de activiteiten en de integratie tussen de sectoren.

Wojciedch Magnowski stelde het stageprogramma voor dat de Regio Rzeszow in Polen heeft verwezenlijkt met de LEADER-groepen Rota do Guadiana (Portugal) en Pays Cathare (Frankrijk) in het kader van het programma ECOS-OUVERTURE: een aantal Poolse stagiairs volgde gedurende vijf maanden een zowel theoretische als praktische opleiding voor plattelandsontwikkeling. Het programma leidde o.a. tot de uitwerking van een lokaal actieplan, een stap waaraan de inwoners van de zone Rzeszow hebben deelgenomen. *“De LEADER-methode is goed aangepast aan onze noden en wij passen ze ook toe in het opleidingscentrum dat wij hebben opgericht met Slowaakse en Hongaarse partners”,* preciseerde Wojciedch Magnowski. David Machado, van de LAG Rota do Guadiana, bevestigde dat de ervaring op haar beurt een dynamiserend effect had gehad voor de Portugese zone. Paulette Salles (LAG Pays Cathare) erkent ook de positieve aspecten van het project, maar noteert dat *“de samenwerking met de Oost-Europese landen voor specifieke problemen zorgt, met name voor wat betreft de voorbereiding, coördinatie en opvolging, wat een aangepaste methodologie vergt.”*

Matthiew Wyatt, van DG I, ziet in LEADER complementariteiten met het PHARE-programma: het gaat erom, de aansluitingsstrategie te versterken door “aansluitingspartnerschappen” te creëren, ofwel samenwerkingsverbanden tussen lokale groepen van de Unie en derde landen, die de nationale aansluitingsprogramma's (hulp bij het opzetten van instellingen, hulp aan sleutelbedrijven en -infrastructuren) zouden versterken. *“Er bestaat geen echte ‘landelijke PHARE’”,* preciseerde Matthiew Wyatt, *“maar wel een bijstand die geconcentreerd is op de verwezenlijking van de voorwaarden voor de aansluiting: aanpassing aan de Europese normen voor de slachthuizen, melkbedrijven en andere betrokken plattelandsbedrijven.”* De aanwezigheid van een programma als LEADER zou dus zeer goed van pas komen.

Bemiddeling

Al leidt de LEADER-aanpak op zich tot samenwerking en solidariteit tussen de territoria, toch bewijst de ervaring dat het uitwerken van samenwerkingsverbanden niet vanzelf gaat: hiervoor is een uitgesproken wil nodig, vaak gepaard gaand met jaren van inspanningen en het ter beschikking stellen van aangepaste financiële middelen. Hier duikt het probleem op van de bemiddeling (informatie, opstellen van netwerken, technische bijstand), die onontbeerlijk is om zoveel mogelijk vruchten te plukken van de samenwerking. *“De evaluatie van LEADER I bewijst de noodzaak van het net, dat de overdracht van LAG tot LAG mogelijk maakt, en het grote belang van een animatiestructuur”,* preciseerde Doriane Givord van DG VI.

Terwijl het belang van duidelijkere spelregels en contractformules op het gebied van de samenwerking werd benadrukt, kwam de workshop tot de volgende besluiten:

- > er moet een operationeel kader worden bepaald zodat “LEADER naar het Oosten kan worden overgebracht” (Samuel Thirion, agentschap INDE, Portugal);
- > een bemiddelings- en animatiestructuur voor het net, zoals het Europees LEADER-Observatorium, is zeer belangrijk voor het vergemakkelijken van de samenwerking tussen de plattelandsterritoria;
- > het toekomstige Gemeenschapsinitiatief moet in financiële middelen voorzien om de informele verenigingen van LEADER-begunstigden te steunen, die net als de gebruikersorganisaties, ook een bemiddellingsrol spelen;
- > een versterking van het LEADER-netwerk is nodig, zodat het nog beter beantwoordt aan de noden van de LAG's en de administraties (betere mogelijkheden voor overdracht van knowhow, voor opleiding in de plattelandsontwikkeling, voor technische bijstand; begeleiding van de samenwerkingsacties tussen LAG's, enz.;
- > het LEADER-Initiatief moet worden versterkt door het samen te gebruiken met andere Europese programma's, in functie van de noden. <

800 LEADERs drukken

Na de voorstelling van de samenvatting van de 6 workshops van het colloquium tijdens de laatste plenaire vergadering van 11 november 1997, sloot Heino von Meyer zijn voordracht af met een tekst die als verklaring kan dienen.

DOOR HEINO VON MEYER

Heino von Meyer, directeur van Pro Rural Europe, een in plattelandsontwikkeling en -milieu gespecialiseerd agentschap, is expert bij het Europees LEADER-Observatorium

Gelet op de diversiteit van het landelijke Europa, is het onmogelijk om de rijkdom samen te vatten van de debatten die plaatsvonden tijdens dit colloquium, met als ondertitel "800 LEADERs drukken zich uit". Ik meen echter dat er 6 essentiële elementen naar voor zijn gekomen, waarmee het nieuwe Initiatief voor de plattelandsontwikkeling moet rekening houden. Het LEADER-programma moet:

- > voortgezet en versterkt worden,
- > heel landelijk Europa dekken,
- > zich inzetten voor kwaliteit,
- > de multisectoriële aanpak verkiezen,
- > kunnen genieten van eenvoudige en soepele procedures,
- > zich vooral concentreren op het in het netwerk brengen en het versterken van de lokale bekwaamheid.

Deze elementen die, doorheen de tijd, de meerwaarde zijn gaan vormen van de LEADER-aanpak, zouden ook moeten worden geïntegreerd in het algemene concept van het Europees plattelandsbeleid. Dit lijkt bijzonder belangrijk op een moment dat de Unie zich voorbereidt op een uitbreiding. Met de LEADER-aanpak als voorbeeld, zouden het beleid van de plattelandsontwikkeling en dat van de samenhang in het algemeen moeten worden gezien als mogelijkheden om de lokale democratie en de Europese integratie te versterken.

1 - Het LEADER-Initiatief moet worden voortgezet en versterkt

Deze uitspraak van de deelnemers aan het colloquium kan niet echt verrassend worden genoemd! Maar ernstig nu, dit betekent niet dat LEADER moet worden voortgezet omdat het de LEADER-groepen in hun kraam past, maar dat het Initiatief moet worden voortgezet, gewoon omdat het een succes is.

Waarom zou men een Europees programma willen onderbreken dat een zeer goede reputatie heeft op het lokale niveau, terwijl andere Europese maatregelen, het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid of bepaalde tussenkomsten van de Structuurfondsen bijvoorbeeld, vaak – terecht of ten onrechte – kritiek krijgen of zelfs onpopulair zijn? Waarom zou men een Europees programma afbreken dat het Europese idee op lokaal vlak ingang heeft doen vinden en dat maakt dat de mensen zich meer en meer Europees gaan voelen? Herinner u dat LEADER I 11 miljoen plattelandsbewoners betrof, terwijl het nu om 40 miljoen mensen gaat.

ken zich uit

Continuïteit is van cruciaal belang. Zonder dat verliest Europa zijn geloofwaardigheid en het vertrouwen van zijn burgers. Er zou een massale ontmoediging volgen vanwege de lokale actoren, waarvan velen pas begonnen zijn met de Europese procedures. LEADER wil een mentaliteit wijzigen. Dat vergt tijd, en niet even vijf of zes jaar. Met LEADER heeft de Europese Unie een proces op lange termijn op gang gebracht, waarvan het stopzetten zeer nefaste gevolgen zou hebben.

Vele nationale programma's en Europese netwerken zouden hiervan de dupe worden. Het stopzetten van het LEADER-Initiatief zou in zekere zin neerkomen op het vernietigen van een pas opgebouwde infrastructuur, een nieuwe autoweg of een nieuwe brug die werd verwezenlijkt met de bijdrage van de Structuurfondsen.

Zorgen voor een vloeiende overgang van LEADER II naar het nieuwe Gemeenschapsinitiatief voor de periode 2000-2006 is ook van cruciaal belang. Dit nieuwe Initiatief moet worden opgezet vanuit de fundamentele principes van LEADER, d.w.z. een lokale, bottom-up,

geïntegreerde, multisectoriële, territoriale, participatieve, op partnerschap gebaseerde en op vernieuwing gerichte aanpak.

Het volstaat echter niet om LEADER gewoon verder te zetten. LEADER is een succes dat moet worden versterkt. LEADER moet beter werken. Er moeten meer financieringen worden toegekend aan lokale projecten voor plattelandsontwikkeling, nieuwe interventiegebieden moeten worden ontgonnen. Waarom zou een Gemeenschapsinitiatief voor plattelandsontwikkeling genoeg moeten nemen met het derde van de 5% van het budget van de Structuurfondsen die momenteel worden gepland voor de drie nieuwe Initiatieven?

2 - Het LEADER-Initiatief moet het hele Europese platteland bestrijken

Het nieuwe beleid voor plattelandsontwikkeling zal het hele territorium van de Unie bestrijken. En LEADER is het aan zichzelf verplicht om deze oriëntatie te volgen. Over dit punt, waarover het in dit colloquium precies ging, werd overvloedig gedebatteerd in de workshops. Ik denk me niet te vergissen als ik zeg dat de deelnemers aan het colloquium het eens zijn met de door de Conferentie van Cork in november 1996 verkozen aanpak, die niet tegenstrijdig is met de essentiële noodzaak om de samenhang tussen de Europese regio's te versterken. De verklaring van Cork stelde duidelijk dat het beleid van plattelandsontwikkeling moest *"worden toegepast op alle plattelandszones van de Unie, met respect voor het concentratieprincipe door middel van een differentiatie van de cofinanciering ten gunste van de zones met grotere behoeften."*

LEADER, met zijn bescheiden financiële middelen, is niet in staat om de regionale ongelijkheid uit te vlakken door fondsen te herverdelen. LEADER is geen compensatieprogramma, maar wil een efficiënt en vernieuwend gebruik van het plattelandspotentieel stimuleren. Welnu, als de initiatieven voor de plattelandsontwikkeling in de zones die in aanmerking komen voor de huidige Doelstelling 5b niet meer kunnen deelnemen aan LEADER, loopt het Europees Netwerk voor Plattelandsontwikkeling gevaar te verdwijnen, en, met dit netwerk, een hele stroom van informatie, ervaring, knowhow en opbouw van bekwaam-

*"Samenwerkingsruimte":
grensoverschrijdende projecten in opbouw*

heid.

Laten we zeer duidelijk zijn: LEADER uitbreiden tot alle plattelandszones van de Unie betekent niet het geld "versnipperen" over het hele plattelandsterritorium van de Unie. We zijn niet tegen een concentratie van de fondsen. Net als in het verleden, zouden we moeten kunnen doorgaan met de cofinanciering aan te passen aan de noden, zonder te vergeten dat er vele andere manieren bestaan om de interventies waar nodig te concentreren.

3 - Het LEADER-Initiatief moet de kwaliteit hoog in het vaandel voeren

Het nieuwe Gemeenschapsinitiatief voor de plattelandsontwikkeling moet zich meer dan ooit inzetten voor het integreren van de hoogste kwaliteitsnormen: kwaliteit van het "business plan" (wat betreft integratie en vernieuwing, bijvoorbeeld), kwaliteit van het partnerschap, enz.

Ook op het gebied van het milieu moet kwaliteit voorop staan. Daarom zou men bijvoorbeeld de groepen of projecten in zones met een grote natuurwaarde kunnen bevoordelen, zoals die welke deelnemen aan het netwerk Natura 2000 dat ontstond uit de Habitat-richtlijn. Het is duidelijk dat deze normen niet altijd voor honderd procent kunnen overeenstemmen met de Europese kwaliteitsnormen: er dient ook rekening te worden gehouden met de lokale context, de uitgangspositie van de verschillende groepen. Er moet altijd een deur blijven openstaan voor de nieuwkomers. We willen geen "LEADER-oligarchie" creëren.

Persoonlijk stel ik voor dat we een Europese wedstrijd voor "LEADER van het Jaar" op poten stellen. De jury zou voornamelijk bestaan uit LAG-vertegenwoordigers. Een dergelijke wedstrijd zou een echt debat over de bepaling van uitmuntendheidscriteria voor de LEADER-groepen en -activiteiten doen ontstaan, een eerste stap naar een zelfevaluatie van het LEADER-netwerk.

4 - Het LEADER-Initiatief moet de multisectoriële aanpak bevorderen

De multisectoriële aanpak vormt het hart van het LEADER-Initiatief. De integratie van de sectoren is onontbeerlijk als men wil dat de plattelandsontwikkeling echt duurzaam is. Het hoeft geen betoog dat het nieuwe Gemeenschapsinitiatief de economische, sociale en milieudimensies van alle plattelandsoverheidsactiviteiten moet omvatten en met elkaar in overeenstemming brengen. Dit is een essentieel punt, maar ik vrees dat het nieuwe plattelandbeleid – met name buiten de zones van Doelstelling 1 – eerder gevoerd wordt vanuit budgettaire overwegingen die de integratie tegenwerken, dan vanuit het oogpunt van de plattelandsontwikkeling. Het zijn de budgetten die de beleidvoering moeten volgen en niet andersom.

5 - Het LEADER-Initiatief moet van eenvoudige en soepele procedures genieten

Vereenvoudiging en een grotere soepelheid en flexibiliteit van de procedures zijn tegenwoordig een hoofdzaak van de lokale actiegroepen. Hierop moet meteen worden ingespeeld voor wat LEADER II betreft. De lessen van LEADER I en II moeten worden toegepast op LEADER III. De globale subsidie was oorspronkelijk bedacht om een grotere beheerssoepelheid mogelijk te maken, wat niet altijd het geval was. We moeten deze formule van globale subsidiëring aan de lokale groepen en het meerjarig beheer van de financieringen operationeel maken. Er zouden "centrale loketten" moeten komen, zodat de Europese fondsen voor een zelfde lokale actiegroep gecentraliseerd kunnen worden. Er zou ook een enkele administratieve tussenpersoon en één enkele set van regels en procedures voor de LAG's moeten komen.

6 - Het LEADER-Initiatief moet zich vooral concentreren op het in het netwerk brengen en het versterken van de lokale bekwaamheid

Het is het netwerk dat van LEADER een echt Europees programma maakt. Dit is een centraal element van de constructie van een Europese plattelandsidentiteit in al haar diversiteit. De netwerken dragen bij tot het overstijgen van het lokalisme, ze verzekeren en versterken de openheid en de solidariteit.

Het LEADER-Netwerk – en ik verwijs niet alleen naar de Internetsite "Rural Europe" – geeft aan het Europese platteland een wereldwijde bekendheid. Er ontstaat een "sneeuwbaaleffect" door het smeden van banden die een steeds betere informatie-uitwisseling mogelijk maken.

Welnu, een nieuw Gemeenschapsinitiatief moet precies de mogelijkheden verruimen om knowhow over te brengen, om steun te geven aan de specifieke opleiding van de lokale actoren en administraties. Er zou meer aandacht moeten gaan naar het opzetten en begeleiden van samenwerkingsacties tussen de LAG's. Wat ook betekent dat de geschikte fondsen moeten worden voorzien op Europees niveau.

De oprichting van een "deskundigheidspool" en een specifieke "task force" voor de technische en organisatorische bijstand blijkt van het grootste belang als men rekening wil houden met de noden van de landen die betrokken zijn bij de uitbreiding van de Europese Unie. Het is ook essentieel dat het nieuwe Initiatief voorziet in een mechanisme voor de evaluatie en de opvolging: de traditionele methodes van externe evaluatie, "van boven-uit", zijn niet perse geschikt voor de LEADER-aanpak. Zelfevaluatiemechanismen zouden doorheen het net van LEADER-groepen kunnen worden opgezet. Het netwerk zou dan automatisch zorgen voor hoge kwaliteitsniveaus. En waarom zouden we niet denken aan een meer actieve betrokkenheid van de reeds bestaande LAG's bij het opsporen en het selectieproces van de nieuwe groepen?

Het laboratorium openstellen

Commissaris Fischler meent, terecht, dat LEADER een laboratorium is voor de plattelandsontwikkeling. Het toekomstige Gemeenschapsinitiatief moet voortgaan met het exploreren van nieuwe wegen en vernieuwingen aanmoedigen. Maar ik denk dat het ook tijd is om het laboratorium te verlaten: de succesrijke ervaringen met LEADER moeten geïntegreerde componenten worden van het algemeen beleid ten gunste van het platteland en van de tussenkomst van de Structuurfondsen. LEADER moet ons helpen om moediger te worden in het promoten van de ontwikkeling van landelijk Europa. Het globaal beleid moet kunnen steunen op de lokale animatie en deelname, op een lokale diagnose en een moderne planning, op een geïntegreerde en multisectoriële aanpak, op het principe van een globale subsidiëring, toegerekend aan lokale groepen, op het belang van het immateriële en de "kleine" projecten, op een versterking van de netwerken voor het verspreiden van ervaringen.

Kortom, we moeten van het laboratorium naar de supermarkt, of eerder, om een beeld te gebruiken dat beter past in de LEADER-geest, van het laboratorium naar de speciaalzaak!

Ik hoop hiermee bepaalde nuttige merkpunten te hebben geïdentificeerd, die de volgende fase van onze weg naar een breder en welvarend Europees platteland zullen afbakenen. <

Voor een nieuw Gemeenschapsinitiatief voor de ontwikkeling van het platteland

Slottoespraak van Dhr. Franz Fischler, Lid van de Europese Commissie, belast met de landbouw en de plattelandsontwikkeling.

De drie dagen van het colloquium lopen op hun einde: drie dagen gewijd aan het kennismaken met en ontdekken van de diversiteit van de plattelandsterritoria van de Europese Unie, dagen van discussie en intens werk, dagen van terugblikken en vooruitkijken. Het spijt me zeer dat ik niet heb kunnen deelnemen aan het hele colloquium om ten volle te kunnen genieten van de hier verzamelde rijkdom aan ervaringen, maar ik meen dat alle voorwaarden vervuld zijn opdat we fier zouden mogen zijn over deze rijkdom aan ideeën en projecten. 800 LEADER-groepen hebben hun standpunt verdedigd. Het is dus niet eenvoudig om de talloze ervaringen en voorstellen samen te vatten. Sta mij echter toe om enkele eerste besluiten uit dit colloquium te trekken. Volgens mij zijn drie hoofdboodschappen naar voren gekomen:

1. Wij hebben een nieuw Gemeenschapsinitiatief voor de plattelandsontwikkeling nodig.
2. Wij moeten de efficiëntie en de doorzichtigheid vergroten door een vereenvoudiging van de procedures.
3. Om het nieuwe Gemeenschapsinitiatief te verwezenlijken, moeten we de bestaande LEADER-aanpak verdiepen.

1 - Wij hebben een nieuw Gemeenschapsinitiatief voor de plattelandsontwikkeling nodig

De analyse van de situatie van de plattelandsgeregions van de Europese Unie, zoals die werd uitgevoerd in het werk-

document over de plattelandsontwikkeling, de besluiten van het Forum over de samenhang en, vooral, van de conferentie van Cork, hebben de noodzaak benadrukt van een efficiënt en duurzaam beleid voor de plattelandsontwikkeling. De Agenda 2000 heeft eerste aanwijzingen gegeven voor een dergelijke heroriëntering.

Een versterkt beleid van plattelandsontwikkeling vereist niet alleen overtuigende regionale programma's, maar ook bijkomende impulsen voor de ontwikkeling in het kader van een nieuw Gemeenschapsinitiatief.

Het hoofdbesluit van dit colloquium en volgens mij het belangrijkste, is dat we een Gemeenschapsinitiatief voor de plattelandsontwikkeling nodig hebben dat verder reikt dan het jaar 1999. In deze context is het voor mij niet belangrijk te weten welke naam dit nieuwe Gemeenschapsinitiatief gaat krijgen. Wat voor mij doorslaggevend is, is niet de verpakking maar de inhoud. En wat die inhoud betreft, werden tijdens deze conferentie talrijke belangrijke aanwijzingen gegeven. Een nieuw Gemeenschapsinitiatief moet de essentiële elementen van LEADER I en LEADER II overnemen en voortzetten. We kunnen slechts een duurzame ontwikkeling van de plattelandsgeregions bereiken, als we erin slagen om de plaatselijke bevolking te mobiliseren. **Het nieuwe Gemeenschapsinitiatief moet precies daar beginnen en, zoals tot op heden, de plaatselijke groepen steunen.** Het gebruik van de plaatselijke middelen, het betrekken van de bevolking, het aanmoedigen van privé-initiatieven, de versterking van het lokale partnerschap,

Gemeenschapsinitiatief met platteland

dat zijn voor mij basisvoorwaarden voor succes. Toch beschikken we niet over een universele oplossing om de “bottom-up”-aanpak te organiseren. Elke Lidstaat, elke regio heeft zijn eigen ervaringen op basis waarvan we een optimale aanpak kunnen ontwikkelen. De weerslag moet echter dezelfde zijn in alle regio's: het lokale partnerschap en de “bottom-up”-aanpak versterken de democratie op lokaal niveau.

LEADER heeft aangetoond dat het er voor ons niet op aankomt om een “Europese hutsepot” aan de burgers aan te bieden, maar dat het voor ons belangrijk is de bijzondere kenmerken en specialiteiten van de regio's te bewaren en te ontwikkelen. Als we door een Gemeenschapsinitiatief de mensen aanzetten tot een identificatie met hun eigen geboortestreek, krijgen we ook hun steun voor Europa.

Precies omdat we in de toekomst een vernieuwd beleid voor het platteland willen, hebben we ook nood aan de mogelijkheid om te experimenteren en nieuwe ideeën uit te proberen voor de plattelandontwikkeling. **Het nieuwe Gemeenschapsinitiatief moet zijn “laboratorium”-karakter behouden.** Dat wil zeggen dat een chemische reactie tussen de actoren moet optreden. We moeten durven nieuwe verbindingen te maken, en het moet mogelijk zijn dat een experiment soms mislukt. We moeten ons laboratorium echter zo organiseren, dat we een zelfde experiment niet x-maal herhalen op verschillende plaatsen. Het nieuwe Gemeenschapsinitiatief moet ook blijven aanzetten tot echte vernieuwingen.

Het moet projecten mogelijk maken die niet, of nog niet, gefinancierd kunnen worden door de programma's voor structuurfondsen of het beleid voor de plattelandontwikkeling. Zogenoemde “zachte” investeringen moeten op dit gebied voorrang krijgen op de klassieke, “harde” investeringen in het kader van het Gemeenschapsinitiatief.

Opdat de plattelandregio's ook zouden kunnen profiteren van de ideeën, het vernieuwingspotentieel en het enthousiasme van andere plattelandstreken, hebben we in de toekomst ook nood aan een netwerk voor de lokale actiegroepen. Ik wens dat de uitwisseling van ervaringen, het wederzijdse leerproces en de samenwerkingsmogelijkheden niet kunnen stuklopen op taal- en landbarrières of door een beperking van de in aanmerking komende regio's. **We hebben in de toekomst ook nood aan een sterk Europees netwerk voor de lokale groepen.** Het belang van dit netwerk voor de solidariteit tussen de plattelandstreken werd nog deze morgen aangetoond, toen opgeroepen werd tot solidariteit met de slachtoffers van de aardbeving in Italië. Ik wil me aansluiten bij deze oproep en mijn solidariteit uitdrukken met de slachtoffers van de natuurrampen in Italië, Portugal en Spanje.

Het LEADER-principe is speciaal van belang voor de landen van Centraal- en Oost-Europa die kandidaat zijn voor de Unie. De mobilisatie van de plattelandsbevolking, de oefening in democratische beslissingen op lokaal niveau zullen bijdragen tot de versterking van het proces van politieke en economische hervorming.

Het verheugt me dus bijzonder dat in werkgroep 6 gewag werd gemaakt van een gemeenschappelijk project van twee LEADER-groepen met een Poolse groep. De Centraal- en Oost-Europese landen (COEL) tonen een grote belangstelling voor de LEADER-filosofie. We moeten deze belangstelling ernstig nemen en we kunnen erop inspelen door onze netwerken open te stellen voor de lokale groepen van deze landen.

De grensoverschrijdende samenwerking is volgens mij een uitstalraam voor de ontwikkelingsmogelijkheden van het Europese platteland. Ze dient niet alleen om gemeenschappelijke projecten voor te bereiden en te verwezenlijken, maar biedt ook de mogelijkheid om de vooruitgang van Europa op lokaal niveau te promoten. Ook dit element hebben wij nodig in het nieuwe Gemeenschapsinitiatief.

2 - Meer doorzichtigheid en impact door vereenvoudiging

LEADER II is de kinderschoenen al lang ontgroeid. Door de nieuwe dimensies van dit programma, zijn ook nieuwe moeilijkheden opgedoken die wij moeten oplossen. We moeten deze ervaringen ook beschouwen als deel uitmakend van het leerproces dat inherent is aan LEADER.

Gelet op de diversiteit van de plattelandgebieden binnen de Unie en de zeer verschillende uitgangsvoorwaarden, is het volslagen natuurlijk dat een beleid voor de plattelandontwikkeling moet gebaseerd zijn op het principe van de subsidiariteit. Dat geldt eveneens voor het nieuwe Gemeenschapsinitiatief. Opdat dit succes zou hebben, is het zeer belangrijk dat alle betrokken niveaus erbij betrokken worden. Gisteren werd in werkgroep 5 gezegd dat *“er geen situatie mag ontstaan waarin iedereen alles doet”*: de subsidiariteit houdt in dat de taken duidelijk omlijnd zijn en dat men op elk niveau klaar is om de hiermee verbonden verantwoordelijkheid op te nemen. Ik ben ervan overtuigd dat de Lidstaten oplossingen zullen vinden binnen hun constitutioneel en juridisch kader om een dergelijke verdeling van de verantwoordelijkheden te waarborgen.

De vereenvoudiging van de beheersprocedures is voor mij een zeer cruciaal punt voor de motivering van de burgers en om het succes van ons beleid te verzekeren. We hebben tijdens de jongste dagen talrijke voorstellen gekregen om de doorzichtigheid en de doelmatigheid van onze steun te vergroten.

— Alle voorstellen kunnen niet direct worden toegepast, maar we nemen ze allemaal ernstig en we zullen gebruik maken van de hervorming van de Structuurfondsen en van de PAC om het beleid van de Unie ook begrijpelijker te maken. Ik denk dat we duidelijke regels nodig hebben, die reeds van bij het begin van de nieuwe toepassingsperiode moeten opgesteld zijn.

In de context van de hervorming van de structuurfondsen, werd voorgesteld om de financiële uitwerking van de programma's te vergemakkelijken door middel van voorschotten en door een systeem van terugbetaling van de uitgaven. Tijdens het colloquium werd regelmatig de wens geuit om dit systeem van voorschotten ook in te voeren in het nieuwe Gemeenschapsinitiatief. Ik meen dat dit een goed idee is om de procedures te vereenvoudigen en te versnellen. Het Gemeenschapsinitiatief zou een goede test kunnen vormen voor deze organisatorische vernieuwing.

3 - Om het nieuwe Gemeenschapsinitiatief te verwezenlijken, moeten we de huidige principes van LEADER uitdiepen.

Vanwege de nieuwe aanpak van het beleid voor de plattelandsontwikkeling, zoals voorgesteld in de Agenda 2000, mag geen enkel plattelandsterritorium in de toekomst worden uitgesloten uit het beleid voor de plattelandsontwikkeling. Alle plattelandsregio's moeten de mogelijkheid hebben om hun eigen ontwikkelingsstrategie uit te werken. Ik denk dat we, met onze voorstellen, de beste weg gevonden hebben om tegelijk de aanpassing van de landbouwstructuren en de duurzame plattelandsontwikkeling te promoten. Een competitieve landbouw vereist immers een competitieve omgeving; ze heeft levende plattelandsruimten nodig.

Dames en heren, bij het begin van deze zitting hebt u de wens uitgedrukt dat in de toekomst alle plattelandsregio's zouden kunnen profiteren van het LEADER-idee. Ik kan mij slechts aansluiten bij deze wens. Natuurlijk hebben de regio's van de nieuwe doelstellingen 1 en 2 niet met dit probleem te kampen. Maar het heeft ook zin, precies omdat we slechts één beleid voor de plattelandsontwikkeling hebben voor het hele territorium van de Unie, steun te bieden aan de mogelijkheid om nieuwe ideeën uit te testen, ervaringen uit te wisselen buiten de door een doelstelling omvatte zones. Waarom zouden niet alle inwoners van de plattelandsterritoria de mogelijkheid hebben om het LEADER-concept aan te nemen in het kader van het vernieuwde Gemeenschapsinitiatief? Ik ga praten met mijn collega's van de Commissie en in de Raad, opdat wij in de toekomst over deze mogelijkheden zouden beschikken in alle plattelandsregio's van de Unie. Natuurlijk betekent dat niet dat het installeren van een nieuw Gemeenschapsinitiatief voor de plattelandsontwikkeling moet leiden tot een versnippering van de kredieten. Dat zou niemand baten. Het nieuwe Gemeenschapsinitiatief moet veeleer doelgericht werken om aan

de jonge scheuten van de plattelandsontwikkeling de mogelijkheid te bieden wortel te schieten.

Om het nieuwe Gemeenschapsinitiatief ten gunste van de plattelandswereld te verwezenlijken, moeten we bovendien blijven denken aan drie huidige aspecten:

- a. **De keuze van de in aanmerking komende groepen moet onderworpen zijn aan strikte criteria, zodat een voldoende financiële basis voor de geselecteerde projecten gewaarborgd is;**
- b. **We moeten ook nadenken over de voornaamste thema's.** Er zijn vele interessante voorstellen gedaan tijdens deze conferentie. Werkgroep 1, bijvoorbeeld, stelde vast dat LEADER een belangrijke bijdrage heeft geleverd voor de verbetering van de werkgelegenheid in de plattelandsgebieden. Wij moeten nadenken over de bijdrage die een nieuw Gemeenschapsinitiatief kan leveren op dit gebied.

- c. **Een ander aspect is de verbetering van de kwaliteit van het leven en het milieu in de plattelandsregio's.**

De levenskwaliteit in de plattelandsregio's wordt steeds meer bepaald door het dienstenaanbod. Werkgroep 2 heeft in dit verband vastgesteld dat, zonder diensten op het platteland, het zo goed als onmogelijk is om de bevolking in de plattelandsregio's te houden. Net als voor het inzetten van de middelen van LEADER, bestaat er een kritische massa op het platteland voor het dienstenaanbod, waaronder men niet mag dalen.

Dit zijn slechts voorbeelden van hoofdthema's waarvoor een nieuw Gemeenschapsinitiatief een meerwaarde kan toevoegen in vergelijking met de klassieke programma's. Dames en heren, nu het LEADER-Colloquium op zijn einde loopt, wil ik u allen danken voor de tijd die u hebt willen investeren om ons uw ervaringen in het kader van LEADER mee te delen, en een eerste schets te maken van een nieuw Gemeenschapsinitiatief ten gunste van de ontwikkeling van de plattelandsterritoria. Ik hoop eveneens dat u een ruim gebruik hebt kunnen maken van de mogelijkheden van dit colloquium om nieuwe contacten te leggen en de bestaande contacten te verdiepen.

Ik bedank niet alleen de voorzitters en de sprekers van de voltallige zittingen, maar ook iedereen die actief deelnam aan de workshops, de forums en de uiteenzettingen, en de LEADER-groepen die ons hun standpunt schriftelijk bezorgden vóór het colloquium. Allen hebt u bijgedragen tot het succes van dit colloquium.

Mijn dank gaat meer in het bijzonder uit naar allen die achter de schermen hebben gezorgd voor een onberispelijk verloop van dit evenement, dat alleen al door zijn omvang indrukwekkend was.

Zonder de medewerkers en medewerkers van het Europees LEADER-Observatorium en van de Europese Commissie en, niet te vergeten, zonder de hulp van de tolken, zou dit evenement niet plaatsgevonden hebben. Ik wens u allen verder veel succes toe in uw werk, en zeg u tot weerziens met een nieuw Initiatief voor de plattelandsontwikkeling.

Brussel, 11 november 1997.

LEADER-seminars [HERINNERING]

Het Europees Observatorium LEADER organiseert vanaf nu tot april 1998 een reeks seminars. Alle bijeenkomsten vinden plaats in een gebied waarvan de LAG over belangrijke ervaring inzake het behandelde thema beschikt. De programma's, talen en plaatsen zijn 2 maanden voor de datum van de activiteit bekend (Contact: Europees Observatorium LEADER, eenheid "Organisatie").

- > "Toeristische producten uitwerken rond een trektocht"
Datum: 25-29 maart 1998. Talen: Italiaans, Duits, Engels.
Plaats: LAG Appennino Piacentino, Parma (Emilia-Romagna, Italië).

Nieuwe LEADER II-publicaties

- > "Transnational cooperation between rural areas" (Transnationale samenwerking tussen plattelandsgebieden)
Deze methodologische handleiding is opgesteld als een 'route' en wordt gepresenteerd in de vorm van fiches. Ze vergemakkelijkt de uitwerking, uitvoering en evaluatie van een transnationaal samenwerkingsproject in het kader van LEADER II. (Prijs: 300 BEF incl. / ongeveer 7,5 ECU).
- > "Innovation and rural development" (Innovatie en plattelandsontwikkeling)
Dit dossier wil het concept van "innovatie", zoals dat wordt toegepast op plattelandsgebieden, in perspectief

LEADER II-publicaties [HERINNERING]

- > Klapper "European Union action programmes and rural development" (Communautaire acties en plattelandsontwikkeling) (Prijs: 1 800 BF incl. / ongeveer 45 ECU).
- > Klapper "Innovative actions of rural development" (Innoverende acties in plattelandsontwikkeling) (Prijs: 1 800 BF incl. / ong. 45 ECU).
- > "Evaluating a territory's touristic potential" (Het toeristisch potentieel van een gebied evalueren) (methodologische handleiding). (Prijs: 300 BF incl. / ong. 7,5 ECU)
- > "The collective organisation of a sector for the local valorisation of agricultural resources: the example of

- > "Indicatoren om het LEADER-programma te volgen en te evalueren"

Datum: 4-8 maart 1998. Talen: Engels, Frans, Spaans.
Plaats: Galashiels, Scottish Borders (Schotland, Verenigd Koninkrijk).
N.B.: dit seminarie is vooral gericht op nationale en regionale overheden.

zetten en van zijn "geheimzinnigheid" ontdoen. Daarna worden de voorwaarden voor het ontstaan, het proces en de verschillende kenmerken van een innoverende ontwikkelingsactie geanalyseerd. (Prijs: 300 BEF incl. / ongeveer 7,5 ECU).

- > LEADER II-kaart

Op deze kaart van 140 X 100 cm kunnen de op 1 oktober 1997 bestaande LEADER-gebieden worden teruggevonden. Dit document wordt vergezeld van een lijst van de overeenkomstige LEADER II-begunstigden en hun gegevens. (Prijs: 700 BEF incl. / ongeveer 18 ECU; tweede exemplaar naar hetzelfde adres: 200 BEF incl. / ongeveer 5 ECU).

cheese processing" (De gemeenschappelijke organisatie van een sector voor de lokale exploitatie van landbouwproducten: het voorbeeld van de transformatie in de kaassector) ("Innovatie op het platteland" - Cahier n°1). (Prijs: 300 BF incl. / ongeveer 7,5 ECU per document).

- > "Organising local partnerships" (Lokale samenwerking organiseren) ("Innovatie op het platteland" - Cahier n°2). (Prijs: 300 BEF incl. / ongeveer 7,5 ECU).
- > LEADER II-poster (Prijs: 700 BF incl., ongeveer 18 ECU; een tweede poster naar hetzelfde adres: 200 BF incl. BTW, ongeveer 5 ECU).

INLICHTINGEN:

EUROPEES
OBSERVATORIUM LEADER
Sint-Pieterssteenweg 260
B-1040 Brussel
Tel: +32.2.736 49 60
Fax: +32.2.736 04 34

E-Mail:
leader@aaidl.be

World Wide Web:
http://www.rural-europe.aaidl.be

Overzicht van de LEADER II-begunstigden [DECEMBER 1997]^[1]

LIDSTAAT	LOKALE ACTIEGROEP (LAG)	ANDERE BETROKKEN GROEPERINGEN	LEADER II-BEGUNSTIGDEN (12/1997)
België ^[2]	-	-	-
Oostenrijk	31	9	40
Denemarken	12	-	12
Duitsland	123	18	141
Spanje	135	-	135
Finland	22	-	22
Frankrijk ^[3]	136	-	136
Griekenland	40	1	41
Ierland	34	2	36
Italië ^[3]	119	7	126
Luxemburg	2	-	2
Nederland	4	-	4
Portugal	44	-	44
Zweden	12	-	12
Verenigd Koninkrijk	61	9	70
TOTAAL	775	46	821

[1] Gegevens gebaseerd op inlichtingen van het Europees Observatorium van 15/12/1997

[2] selectie nog bezig

[3] selectie van lokale begunstigden nog niet afgesloten

"Rural Europe":
LEADER on-line in 6 talen
Publicaties als het LEADER Magazine, INFO-LEADER, de technische dossiers, enz., het activiteiten-programma, de bijgewerkte lijst van de erkende LEADER-begunstigden en verschillende databanken kunnen on-line op Internet worden geraadpleegd in 6 talen (Frans, Engels, Duits, Spaans, Italiaans en Portugees). Bovendien zijn er allerlei forums geopend.

Naam: LEADER

("Liaison entre Actions de Développement de l'Economie Rurale")

Soort programma: Initiatief van de Europese Unie

Betrokken gebieden: regio's onder Doelstelling 1 (met ontwikkelingsachterstand), regio's onder Doelstelling 5b (kwetsbare plattelandsgebieden) en regio's onder Doelstelling 6 (noordelijke gebieden met een zeer lage bevolkingsdichtheid) van de Europese Unie. 10% van het budget voor 5b-regio's mag echter toegekend worden aan aangrenzende regio's die niet in aanmerking komen.

Doel: LEADER II is in het verlengde van LEADER I (1991-1994) gericht op:

- > het aanmoedigen van lokale ontwikkelingsinitiatieven die tot voorbeeld kunnen dienen;
- > het geven van ondersteuning aan vernieuwende, overtuigende en overdraagbare campagnes die tonen welke nieuwe wegen de plattelandsonwikkeling kan inslaan;
- > uitbreiding van de uitwisseling van ervaringen en de kennisoverdracht;
- > het steunen van internationale samenwerkingsprojecten afkomstig van de lokale betrokkenen, die uitdrukking geven aan hun solidariteit.

Begunstigden: LEADER II geeft financiële steun aan twee categorieën begunstigden:

- > in de eerste plaats aan de "lokale actiegroepen" bestaande uit overheids- en privévertegenwoordigers, die samen een strategie en innovatieve maatregelen opzetten voor de lokale ontwikkeling van een plattelandsgebied (minder dan 100 000 inwoners);
- > voor het overige aan gezamenlijke overheids- of privébetrokkenen uit het landelijk milieu (lokale verbanden, advieskamers, coöperaties, verenigingen, enz.), op voorwaarde dat het doel van hun actie past binnen de lokale ontwikkeling van hun gebied.

Soorten maatregelen: verwerving van vaardigheden op het gebied van plattelandsonwikkeling, programma's voor vernieuwing op het platteland (beroepsopleidingen, plattelandstoerisme, steun aan kleine ondernemingen, opwaardering van de land- en bosbouwproductie en van de lokale visvangst, verbetering van het milieu en de leefomgeving, enz.) en internationale samenwerking.

De verschillende onderdelen van LEADER II zijn verbonden door een "Europees netwerk voor plattelandsonwikkeling" dat een brede verspreiding (seminars, uitwisselingen, publicaties) van de innovatieve acties voor het platteland mogelijk maakt en de internationale samenwerking vereenvoudigt. Dit netwerk wordt geleid door het "Europees LEADER-Observatorium".

Duur van het programma: 6 jaar (1994-1999)

Bedrag van de EU-steun: ongeveer 1 755 miljoen ECU (waarvan meer dan 1 000 miljoen voor de regio's onder Doelstelling 1) uit de drie Structuurfondsen.

**Europees
Observatorium LEADER**

**Europese Commissie
DG VI Landbouw**

LEADER magazine is het kwartaalblad van het programma voor plattelandsonwikkeling LEADER II. **LEADER II** ("Liaison Entre Actions de Développement de l'Economie Rurale") is een EU-Initiatief dat uitgaat van de Europese Commissie en dat wordt gecoördineerd door het Directoraat-Generaal voor de Landbouw (eenheid VI-F.1.1). De inhoud van LEADER Magazine drukt niet noodzakelijkerwijs de mening van de instellingen van de Europese Unie uit. **Redactieleiding:** A.E.I.D.L./Europees Observatorium LEADER - **Verantwoordelijke uitgever:** William Van Dingenen, A.E.I.D.L., Sint-Pieterssteenweg 260, B-1040 Brussel - **Samenstelling:** Jean-Luc Janot - **Werken mee aan dit nummer:** Yves Champetier, Gilda Farrell, Heino von Meyer - **Foto's:** LEADER groepen, François Point, Snapshot - **Omslagfoto:** Alain Dereymaeker (Snapshot) - **Productiecoördinatie:** Christine Charlier - **Lay-out:** Kaligram - Gedrukt in België op chloorvrij papier - **LEADER magazine** verschijnt in de elf talen van de Europese Unie in een oplage van 30 000 exemplaren. **Inlichtingen:** LEADER magazine, A.E.I.D.L., Sint-Pieterssteenweg 260, B-1040 Brussel - Tel: +32 2 736 49 60 - Fax: +32 2 736 04 34 - E-mail: leader@aeidl.be - WWW: <http://www.rural-europe.aeidl.be>